

Тајна професора Младеновића

Разговор водила
Славица Гароња-Радованац

Издавачка иницијатива Лукић
САВЕЖЉЕ ЗАВЕТИНЕ

Адреса редакције и администрације
11000 Београд
Сердар Јанка Вукотића 1 / 13
тел. + 381 11 5334 - 899
моб. + 381 64805213
zavetine@verat.net

<http://severci.blogspot.com>
<http://sites.google.com/site/posebna-porodicnazavetina/>

**МАЛА БИБЛИОТЕКА
СКАКАВАЦ ППЗ**

Књига
2

Уредник
Мирослав Лукић

Тајна професора Младеновића

Живомир Младеновић
Следбеник Вукове борбе
и принципа

Разговор водила
Славица Гароња-Радованац

Живомир Младеновић, један од најзначајнијих проучавалаца народне књижевности и и српског реализма, сигурно тренутно и најстарији живи научник на овим просторима. Рођен је у години када је умро Лаза Костић - 1910, усавршавао се на Сорбони, а први је докторирао на тези о Јовану Скерлићу, на Београдском универзитету 1940. године. Познавао је Бранимира Ћосића, породично се дружио са Исидором Секулић. Говори и преводи са више европских језика.

За почетак овог нашег разговора, желели бисмо да информишемо, нарочито млађе нараштаје читалаца - рођени сте давне 1910.године и припадате реду цењених стручњака за народну књижевност, чије име се налази у истоименој појмовнику Народна књижевност (Р.Пешић-Н. Милошевић-Ђорђевић, 1984). Аутор сте незаобилазних књига из народне књижевности и приређивач необјављених српских народних песама из Вукове заоставштине коју је објавила САНУ у пет томова. Сведок сте готово читавог једног столећа, што је за посленике, нарочито из области културе, прилично ретко, и стога импресивније. Да ли нам, овим поводом, можете рећи нешто више о Вашем пореклу и породици из које потичете, дати нека сећања на завичај Вашег времена и Ваше детињство? С обзиром да сте и савременик Првог светског рата, да ли носите нека лична сећања и на овај период српске историје?

Рођен сам у Доњем Љубешу, селу на левој обали Јужне Мораве, насељеном претежно становницима пореклом са Косова, које је у то време још увек живело старим патријархалним начином живота, чувало старе обичаје, ношњу од вуне и кудеље у домаћој изради; још увек се орало дрвеним плугом, спавало на рогожи, на поду, чували су се сви од старине наслеђени обичаји, па и народне јуначке песме, које су певали неписмени старији људи уз гусле, које су сами правили. Плодне њиве налазиле су се у равници на десној обали Мораве, где су биле и колибе, у којима је храњена стока. Ту сам од старијих чобана чуо и запамтио многе народне приповетке, које сам касније приповедао другима, који су ме за то молили и око мене се окуљали.

Први светски рат пореметио је спокојан живот у селу и ојадио моју кућу, јер су у њему погинули мој отац Светозар и његов нежењени млађи брат Милош, а ја сам остао сам са мајком Смиљком у празној кући, која се тек почињала кућити и на плодном, али запуштеном имању. Када се отац и стриц нису вратили из рата и кад се сазнало за њихову погибију, моје детињство је протицало уз материну заповест код куће и поред два споменика на празним гробовима.

Тако сам постао неопходно потребан и једина мушка подршка мајци удовици, помажући јој у пословима на имању и у чувању стоке преко Мораве, па нисам ни пошао у основну школу која је отворена после рата, и у коју су се уписали моји другови чији су очеви остали живи. Сазнавши за то, молио сам мајку да и мене упише. Она је, и сама неписмена, лишавајући се те једине помоћи коју је имала, попустила мојим молбама, и тадашњи учитељ Станко Станојевић ме је уписао, иако је школска година већ увелико била почела. Ускоро сам се истакао као његов најбољи ђак.

За време распуста и празника, када школа није радила, помагао сам мајци и даље у пословима на имању, а за време крсне славе и других кућних свечаности, као једина мушка глава у кући, имао сам улогу домаћина, коме су се сви са поштовањем обраћали. Разумљиво је што је мајка с нестрпљењем чекала да се заврши моје

основно школовање и да јој се домаћин врати кући и већ је огледала којом ће ме девојком оженити. Међутим, то јој се није дало. Мој нови учитељ, Петар Јовановић је при крају 3.разреда организовао посебну наставу за своје ђаке, који су се spremали да се упишу у гимназију како би истовремено завршили и 4.разред, па је наговорио моју мајку да и мене укључи у ту наставу и допусти да и ја, као његов најбољи ђак, наставим школовање. Мајчино срце је попустило: она се одрекла своје среће и циља, коју јој је био надамак руке, ради неизвесне будућности свога јединца, због чије се личне среће није хтела ни преудати.

Како су за време рата биле спаљене црквене књиге, приликом уписа у основну школу учитељ је као датум мога рођења ставио 5.новембар 1910.године, према изјави моје мајке, да сам се родио у суботу уочи Митровдана . Међутим, учитељ Петар Јовановић, да би ми се као ратом ометеном допустило истовремено полагање 3. и 4. разреда, преправио је тај датум (пред мојим очима) на 10.септембар. Тај нетачан датум повлачио се у свима мојим документима и у књигама све до 2005.године (у књизи *На изворима народне песме*, стр.567), када сам се, оправдано, вратио свом правом датуму рођења.

Тиме смо начели и наше друго питање, а тиче се Вашег школовања. Да ли нам можете испричати неколико карактеристичних сећања на тај период Вашег живота. Најзад, како је настало Ваше опредељење за студије књижевности?

Када сам се 1922.године уписао у Алексиначку гимназију, тада тек подигнуту на ступањ осморазредне, залагањем предузимљивог њеног директора Аранђела Ст.Јотића, она је била снабдевена способним и вредним наставницима. Мајка ме је сместила код свог брата од тетке, моја ујака Воје Николића, пинтера (качара), чије су кућа и радионица биле поред улице којом се из правца Соко Бање улазило у Алексинац, тада веома живу паланку. Његова сестра Ружица, тада девојка за удају, средила ми је све школске свеске и књиге, и ја сам, од самог почетка врло пажљиво пратио наставу и, што је занимљиво, ускоро се истакао и у новој средини као најбољи ђак, тако да сам одређен да на прослави светога Саве учествујем у сечењу славског колача.

Волео сам да читам, некада и неколико у исти мах, а ту наклоност су код мене развијале и одабране књиге, које сам редовно добијао на крају школске године за одличан успех, још у основној школи. Млада наставница историје, Драгиња Михаиловић, позвала ме својој кући да јој помогнем у сређивању њене библиотеке, а као награду поклонила ми многе од књига које су одговарале моме узрасту. Неке које су објављиване у популарним, јевтиним издањима, куповао сам, а многе сам позајмљивао и из богате ђачке књижице. У њој су се одржаваил и наши састанци, на којима су старији ђаци читали своје радове, што је подстакло и мене да пишем. А било је много тога што сам већ у виду дневничких бележака, могао да пишем. Био сам у годинама када се све лако учи. Тако сам са лакоћом савладао тајне пинтерског (качарског) заната, па сам ујаку, када је требало хитно испоручити

некој муштерији буре, каџу или Бажву, помагао заједно са другим шегртима и калфама. Фамилија из које потичем у Доњем Љубешу носи надимак Качарџи, а ево, то занимање било је и у материној фамилији. (Она је рођена у селу Суботинџу, на падинама Озрена. Њена мајка Јелена била је сестра ујаковом оџу, па је ујак Воја Николић од оџа И преузео качарски занат. Тамно је порекло и једне И друге моје лозе, али несумњиво њему имам да захвалим за вештину коју сам испољавао у сваком послу којег сам се лаћао. Тако сам са лакоћом савладао и фотографски занат, захваљујући директору Јотићу, познатом фото-аматеру, који ме је научио томе занату на курсу који је организовао у гимназији.

Као дете сам био слаб и болешљив, па је мајка имала много муке водећи ме лекарима, већином у то време странцима, или надрилекарима. Ојачао сам тек у Алексиначкој гимназији, захваљујући наставницима, од којих ми је један, по имену Зимер. Упутио на соколство и вежбе у гимнастичкој Сали Алескиначке учитељске школе, под руководством млађих официра месног гарнизона. Ојачала ме је и стална веза са селом, где сам проводио распусте, помажући у сеоским радовима и уживајући у јахању, подражавајући вратоломне егзибиције донских козака, које су они изводили у Алексинџу. Учествовао сам на прославама, свадбама и другим свечаностима, али као убеђени члан трезвене омладине, нисам пушио нити пио жестока пића, што је код мојих рођака и познаника, који су стално држали цигару у устима, од дувана који су сами производили и били чешће пијани него трезни од ракије и вина, изазивало неверицу и чуђење. Волео сам да играм у колу на свадама, заветинама и у другим приликама, у своме селу и код рођака у суседним селима. Девојке су се утркивале да се ухвате до мене као јединџа и ђака. Понекад сам се заљубљивао и ту своју љубав изливао у песмама, које сам почео да пишем још од 3. разреда гимназије, а у 4. сам их имао већ три свеске начисто преписаних. Редовно сам водио дневник и записивао причања старијих људи, нарочито старог Ђокиџе, о догађајима из прошлости.

Једном сам причекао испред врата професорске зборнице свога про-

---

фесора теорије књижевности, Ђорђа Киселиновића, и показао му једну свеску са својим песмама. Он ју је задржао да би је прегледао и охрабрио ме да песме и даље пишем. Када смо под његовим руководством покренули часопис Нашу искру, ту сам објавио своју прву песму Вече на Шуматовцу (бр.1, 1927). На почетку 6. разреда гимназије решио сам неколико проблема које је за награду поставио уредник Венџа, Јеремија Живановић, и добио, међу другим књигама, Трагедије Лазе Костића, у издању Српске књижевне задруге, у редакцији и с предговором уредника, као и његовом посветом и потписом. Ту сам записао *Живомир С. Младеновић, уч. VI р. гимназије, 4.12.1927. Алексинац*. Поред ђачке дружине, на чијим сам састанцима читао своје радове, и Наше искре и Венџа, где сам их објављивао, подстицај за књижевно стваралаштво давали су ми и анонимни конкурси, које је предузимљиви директор Јотић расписивао за светосавске награде. О светом Сави 1927. године награђена ми је првом наградом приповетка Бегунци, коју сам написао подстакнут гробним хумкама тројице бегунаца из војске током Првог светског рата. О светом Сави 1928. године награђен ми је, такође првом наградом, роман Последњи сусрет, инспирисан једном младићком љубављу, која се није могла завршити браком, јер сам се ње, као и других у то време, одрекао због школовања.

После свршеног *VI* разреда гимназије отишао сам у Београд, с намером да се заљ време распуста негде запослим, како бих себи олакшао даље школовање. Примили су ме у госте теча Владислав Дидић, благајник магацина робе на железничкој станици, и тетка зорана, сестра мога оца, иако им стан није био велики, а имали су три девојчице: Добрилу, Наду и Веру. Посетио сам др Илију Јелића, судију, у његовој канцеларији у Трговачком суду у Балканској улици. Како ме је приликом посете трезвењачке подручнице у Алексинцу, у својству председника упознао као истакнутог активисту, судија Јелић ме примио врло срдечно и одмах ме поставио за дневничара Трговачког суда преко лета. Дотада сам сањао да студирам права и постанем адвокат, па сам у једној парници коју су

водили власници имања на десној обали Мораве, која им је земљу појела и пребацила је на леву, нашу страну, помогао да моји рођаци добију спор, пошто сам им, упознавши се са парничним поступком, саветовао како да се држе на суду, супротно од онога како им је саветовао најмљени адвокат. Међутим, после ове двомесечне службе у Трговачком суду, изгубио сам вољу за права, јер ми је једини посао био да попуњавам реџеписе на позивима парничара, а сличан монотон посао је био и двојици правника у канцеларији са мном, који су исписивали хрпу шаблонских пресуда. Али, у канцеларији ми је на располагању била писаћа машина, на којој сам куцао своје песме и откуцао драму *Душица*, која је о светом Сави 1929.године награђена првом наградом, као и спев Безумник, такође награђен другом наградом. Тада сам се донекле упознао И са бурним животом ондашњег Београда, тада у ужурбаној изградњи, као и са лепотама његове околине, још ненарушене изградњом нових насеља, што је нашло одраза у ономе што сам тада писао. Како за стан и храну нисам ништа плаћао, од зарађеног новца купио сам фотографски апарат са прибором и почео да сликам, захваљујући фотографском занату који сам научио код директора Јотића.

Када сам због укидања виших разреда гимназије у Алексинцу, морао да се одређим за ново место даљег школовања, нисам се одлучио за Ниш, ближи моме родном месту, одакле ми је мајка лакше могла дотурати храну, већ за удаљенији и теже доступни Крушевац, јер сам био опчињен славом којом су овај град овековечиле српске јуначке песме. Уписом септембра 1929.године у осми разред Крушевачке гимназије, нашао сам се у новим, и много тежим условима, јер се није ништа знало о мојим ранијим успесима, а морао сам да се дисциплиновано посветим савладавању обимног програма за 8.разред и испит зрелости. Поред тога, био сам чешће гладан него сит. Сналазио сам се давањем часова и фотографисањем, али то није било довољно за нормалну исхрану, а из удаљеног родног краја ми се појачање хране тешко дотурало.

Није било ни оне ваншколске активности, коју је развијао директор Јотић, јер је нови директор Матић, по

струци математичар, водио рачуна једино о одржавању строге дисциплине међу ученицима и савладавању предвиђеног програма, а био је и прилично хладан однос између већине професора и ученика. Књижевност ми је предавао скромни песник Живко Јевтић, који је уочио моју даровитост и повремено ми поверавао да рецитујем песме и читам наглас примере из дела појединих писаца, али је био мрзовољан и болешљив, па није много утицао на моје будуће опредељење за књижевне студије. Професор математике, Душан Предојевић, добар стручњак, али не увек стрпљив да објасни поједине тешке математичке проблеме, понекад нам је говорио о погодностима појединих занимања. Тако је једном говорио о доброј страин звања универзитетских професора, јер су обавезни да држе мали број часова, па им остаје доста времена за научни рад, што је донекле утицало на моје касније научно опредељење. Млади професор Димитрије Мишић, француски ђак, вукао је са собом дебеле студије о Француској револуцији, о којој је опширон говорио, што није било у школском програму, а занемаривао догађаје из српске историје, о којима су певела наше народне песме. Како оно што је предавао није током школске године пропитивао да би се знање (о оном чега није било у школским уџбеницима) утврдило, на испиту зрелости извукао сам из историје баш неко питање из Француске револуције, на које нисам могао одговорити, па сам зато добио тројку, једину међу осталим одличним оценама. Због тога сам одустао од намере да се јавим на конкурс Војне академије за студије медицине, иако бих, с обзиром на висок просек оцеан, вероватно добио стипендију, па зато никада нисам постао војни лекар.

Одвојен од свог ужег завичаја и оптерећен обимним програмом за полагање испита зрелости, мање сам писао него у Алексинцу. Објавио сам једино неколико песама у прози у часописима Нашој искри и Венцу новелу аутобиографског карактера Тајна, у крушевачком омладинском часопису *Вентури* (бр.7-8, новембар-децембар 1929). Поред тога, постао сам сарадник Крушевачког гласника, који је покренуо и уређивао дописник Политике Алекса Каматовић, где сам редовно оцењивао

представе Шабачког позоришта Душана Животића, које је тада дуже времена гостовало у Крушевцу. Тада сам добио и прописну новинарску легитимацију, која ми је омогућавала бесплатно гледање позоришних и биоскопских представа. Једнога јутра, пре почетка часова, ушао је у нашу учионицу намргођени директор Матић са каталогом (дневником) у рукама и онако стојећи саопштио да међу ђацима има неких који у кафани посећују позоришне представе и пишу о њима, што по школским прописима није допуштено. Није споменуо моје име, али сам знао да се односи на мене. Међутим, ја сам и даље посећивао позоришне представе и писао о њима, што ми је тада био једини прозор у свет из учмале крушевачке паланке.

После испита зрелости намеравао сам да се преко лета негде запослим, да бих нешто зарадио, како бих себи омогућио даље школовање у Београду. Пала ми је на памет сретна мисао да за то искористим своје познавање фотографског заната и апарат који сам имао, па сам се понудио за рад Милану Крчмаревевићу, за кога сам знао да у Врњачкој Бањи има угледну фотографску радњу. Ускоро ми је стигао позив да дођем и био сам запослен као спољни сниматељ. Посао је био динамичан и занимљив, међу бањским цветним алејама и расцветаним мирисним липама. Мени није било тешко да налазим оне који су били вољни да се фотографишу и у томе сам сесналазио боље него други. Родом из Доњег Милановца, Крчмаревевић је био један од некадањих интелегентних мајстора, који су испекли занат у иностранству. Био је ожењен Бечлијком, која је одлично кувала, а јели су за заједничком трпезом са помоћницима, уз свежу киселу воду са извора Бање. Све то је блатоворно утицало на моју физичку кондицију, да сам се лако пењао уз стрмо брдо изнад атељеа и спуштао сескачући са стене на стену.

На крају лета, физички ојачан и са приличном уштеђевином, кренуо сам за Београд, решен да за предмет студија узмем оно што сам највише волео и у чему сам показао највише успеха - уписао сам се на Групу за српски језик и књижевност Филозофског факултета, са помоћним предметима - народна историја, чешки и немачки језик.

Београдски универзитет пре другог светског рата, чији сте Ви били студент, имао је мноштво знаменитих предавача, као и студената који су постали значајних личности наше културе. Да ли нам можете укратко описати ту атмосферу на Универзитету, Ваше личне импресије из тог периода, своје професоре, за које знамо да су сви били од реда, великани српске филолошке науке (Павле Поповић, Александар Белић и други)?

У Београду сам неколико дана био гост тече Дидића и тетке Зорке, али нисам хтео да их на дуже време оптерећујем, па сам одлучио да се за време студија сам издржавам као сарадник неких новена. Примео ме је за сарадника дневног листа Правда, Дамњан Сокић. Крупан и гојазан, он би седео за столом, уздигнутом као катедра, удубљен у редиговање наредног броја листа, а за столовима испод њега, као у ђачким клупама, седели су сарадници спремајући своје прилоге или очекујући нове задатке. Један од задатака који сам као новајлија добио био је да од болесног Бранимира Ћосића донесем прилог за лист. Сећам се како ми је он, тешко болестан и бледа лица, пружио рукопис из болесничке постеље (а ускоро је и умро). Међутим, није ми било суђено да постанем професионални новинар, јер сам ускоро сазнао да приватна школа др Симе Милошевића тражи надзорника за свој интернат. Јавио сам се и био примљен. Нисам имао плату, али сам у једном делу сале за дневни боравак и спавање ученика, имао свој кревет и писаћи сто, а једина ми једужност била да одржавам ред док су ђаци спремали своје лекције, што није било тешко, јер су то била лепо васпитана деца, па сам за својим столом могао мирно да читам и пишем, а када су ђаци били на часовима, био сам Слободан да посећујем предавања својих професора на Филозофском факултету.

Тада су моју пажњу привукле објаве на огласној табли Филозофског факултета, са расписаним темама за светосавску награду 1931.године, међу њима и о Борисаву Станковићу, који ми је био посебно прирастао за срце, јер су његов живот у детињству и младости били умногоме слични мојему. О њему сам написао студију у коју излио, чини ми се, целог своје младићко биће, тако да се виће нисам на њу враћао. Успех ове студије превазишао је сва моја очекивања. Павле Поповић, који је тему дао и студију оценио, веровао је, с обзиром да су радови подношени анонимно, под шифром, да је њен писац неки од његових старијих студената, и за њу је предложио највишу, Краљеву награду.

Ускоро затим, објављен је конкурс за доделу стипендија студентима српског језика, коју сам и ја добио. Пошто је она износила 600 динара месечно, колико је било потребно за Студентски дом, отказао сам службу у Интернату и преселио се у Студенски дом И сав се посветио студијама. Тада сам одлучио да за Светог Саву 1932.напишем студију о говору свог родног места Доњег Љубеша и његове околине, који ми се учинио занимљивим због прелазног типа, између говора источне и јужне Србије и косовско-ресавског дијалекта. Међутим, када сам већ озбиљно одмакао у обради литературе и теренском испитивању, споменуо сам Белићу тај рад, али је он сумњичаво завртео главом, и ја сам одустао од даљег рада на тој теми, Која би ме свакако јаче везала за лингвистику.

Како су управо тада укинуте стипендије студентима српскога језика, морао сам да се иселим из Студентског дома. Да сам замолио Белића, он би свакако интервенисао да ми се стипендија не укида. Срећом, тада ме је позвао к себи мој професор методике предавања књижевности у средњим школама, Павле Стевановић и предложио да се настаним код његовог ратног друга, Живојина Крстића, бившег индустријалца који је био разведен, а имао је два сина у гимназији, којима бих правио друштво и држао приватно часове. Прихватио сам и нисам се преварио. За све време даљих студија живео сам у лепој вили на Топчидерском брду, усред пространог имања, са вином лозом и родним воћкама, одличном хра-

---

ном и смештајем, послугом, па чак и коњима за јахање, а једина ми је дужност била да будем у друштву старијег Стевана, који је био у вишим разредима гимназије, и млађег Бошка. Нисам имао никакве плате, али ми она није ни била потребна, јер ме је Крстић сматрао као свога трећег сина и пручао ми све оно што и својим синовима, који су били добри ђаци, па нисам имао потребе да им много помажем у учењу.

Школски распуст 1931. провео сам у Прагу са такозваном летњом стипендијом, коју ми је доделила влада Чехословачке, на предлог лектора чешког језика, Отакара Колмана, који ми је овај језик омилио, многим популарним народним песмама, већином у вези са Прагом. У Прагу сам остао дуже него што је стипендијом било предвиђено и тако савршено овладао чешким језиком, да се др Колман пријатно изненадио када сам га, приликом излета у западну Чешку посетио у Бороуну. Он ми је понудио да ми обезбеди чешку стипендију да наставим студије у Прагу, тада чувеном лингвистичком центру, али ја сам то, са захвалношћу одбио, јер нисам желео боже професоре лингвистике него што су ми били Александар Белић, ђак познатих руских научника, Степан Куљбакин, истакнути стручњак за старословенски језик, и Бранко Милетић, стручњак за експерименталну фонетику, нити угоднијег живота него што сам га имао у Крстићевој вили. На почетку друге школске године (1931-1932), успешно сам исполагао помоћне предмете - историју код Владимира Ђоровића, немачки језик код Милоша Тривунца и чешки (у одсуству др Коломана) код Радована Кошпутића, стручњака за руски (који је мање знао чешки него ја, али ми је ипак дао одличну ојену). На почетку треће године студија (1932/33), када сам упоредо пратио предавања свога главног предмета - српског језика и другог главног предмета - историје књижевности, које је требало да полажем на крају те године, моју пажњу је привукла тема за Светосавску награду 1933.године - Лаза Костић: живот и књижевна дела. Костићева књижевна вредност била је тада још увек спорна, али за мене није, јер сам се у његову вредност уверио још у 6.разреду гимназије кроз књигу Трагедије Лазе

Костића (коју сам добио на поклон од приређивача Јеремије Живановића). Тај темат сам урадио тако обимно и убедљиво, да је Павле Поповић и овога пута био убеђен да је њу написао неки од његових студената већ искусних у књижевноисторијском научном раду, па је и за овај рад предложио опет највишу (Краљеву) награду. Овај мој успех је био од пресудног утицаја за даљи ток мојих студија и научног рада за који сам се тада определио.

Када сам се пријавио да полажем испит из свога другог главног предмета - књижевности (под Б), и одлично израдио писмени задатак, па сео у клупу учионице број 10 да пред Павлом Поповићем полажем усмени испит, он ми је одлучно рекао: -Ви књижевност морате да положите као главни предмет! и одбио је да ме испитује. Говорило се да су Белић и Поповић један другоме преотимали даровите ђаке, али мене Павле Поповић није преотео, већ сам се, захваљујући светосавским наградама, сам определио за његов предмет. Није ми остало ништа друго него да устанем и пређем у учионицу брј 2, где је заседала испитна комисија са Белићем, Кљубакином и Милетићем. И, како сам био солидно спреман, положио сам испит из српског језика са одличним успехом и тако се заувек определио за историју књижевности.

На последњој, четвртој години студија историје југословенске књижевности, где су, поред српских, били обухваћени и хрватски и словеначки писци, тема за светосавску награду 1934 била је:

Родољубље у југословенској књижевности, свакако са циљем да се студентска омладина, заведена комунистичком идеологијом, која је приређивала демонстрације на Београдском универзитету отрезни и придобије за идеју југословенског јединства. Као искрено убеђен југословенски родољуб, добро упознат са делима југословенских писаца, који су били на испитном програму, уочио сам да већина југословенских писаца, без обзира у којој су друштвеној и политичкој средини живели, била прожета родољубивим тежњама за слободом и уједињењем са братским народима, и то сам показао и доказао убедљивим примерима из њихових дела. Без обзира на то да ли је могао или није могао наслутити ко је писац ове студи-

---

је, она је у толикој мери одговарала постављеној теми, да је Павле Поповић и за њу, по трећи пут, предложио највишу (Краљеву) награду, што је био јединствен случај на Београдском универзитету.

Тада сам увелико почео да објављујем књижевне студије и чланке, највише у *Летопису Матице српске*, и другим Матичиним публикацијама, пратећи својим критичким оценама приповетке, романи и књижевна научне студије старијих и млађих писаца, па чак и својих професора Павла Поповића и Павла Стевановића.

Определили сте се за докторат о Јовану Скерлићу код професора Павла Поповића. Да ли нам можете из личног угла представити портрет овог знаменитог научника, као и одлуку да се баш у свом докторском раду определите за дело Јована Скерлића и како је текао Ваш рад на тој теми?

Моја рана књижевноисторијска и критичарска активност била је од утицаја да добијем Скерлића за докторску тезу. Када сам се 1936. године, после дипломирања и одслужења војног рока, јавио Павлу Поповићу да ми одреди тему за докторски испит, рекао ми је да му поднесем списак од десет писаца од којих бих једног могао да обрадим. Ја сам му поднео списак, међу њима и Борисава Станковића и Лазу Костића (које бих најбрже могао да спреим). Када ме је упитао кога бих најрадије обрадио, одлучио сам се за Љубомира Ненадовића, али ми је он рекао да је њега већ узела Паулина Лебл Албала, и одредио ми Јована Скерлића, који је био последњи на списку. То је тада била најтежа могућа тема. Не верујем да ми је њу дао да би ме упропастио како су ми неки говорили. Пре ће бити да у је било стало да Скерлића, који је за живота био популарнији од њега, а у то време превише уздизан код нас и у свету, сведем на праву меру. Ја сам тему прихватио јер сам био уверен да сам јој дорастао, као што бих и сваку другу прихватио коју ми је могао одредити. Међутим, што сам више улазио у проучавање Скерлићева живота и рада, при чему је требало обухватити његов буран живот и сложене политичке прилике код нас и у свету, као и његова многобројна дела, све више сам увиђао да је тема сувише обимна. О томе сам се пожалио професору Белићу, у једном писму из Париза, где сам се налазио на постдипломским студијама са стипендијом француске владе, који је пажљиво и са симпатијама пратио мој рад, и он ми је предложио да обрадим само тему Језик Јована

Скерлића. То ми се допало и био сам спреман да послушам његов савет, али кад сам затражио одобрење Павла Поповића, он се томе одлучно успротивио и остао при томе да обрадим целога Скерлића.

Када сам се вратио у Београд, ја сам, и поред заморне дужности суплента, а затим и професора III, па и VIII мушке гимназије, прионуо да скупљам потребну грађу за осветљавање Скерлићевог живота и рада. С времена на време састајао сам се са професором Павлом Поповићем у пријатној атмосфери негдашње Академијине кафане. Њега су интересовали резултати мога истраживања и са пажњом их је пратио, али, онако како је имао обичај и на испитима, није ми постављао никаква питања нити је било каквим саветима утицао на моје даље истраживање, свакако зато што је увиђао да се успешно сам сналазим и да ми нису потребни никакви савети и упутства за даљи рад.

Тада су били врло повољни услови за то истраживање. Богата некадања Народна библиотека на Косанчићевом венцу имала је сачуване све часописе и листове у којима је Скерлић од ране младости почео сарађивати. Поред тога, били су у животу многи који су га познавали, дружили се и пратили његов јавни и књижевни рад. Његова сестра Јелена (удата за професора Владимира Ђоровића), ставила ми је на увид његову писмену оставштину, са писмица која је писао њој и рано преминулој сестри Јованки, као и другим члановима породице. Скерлићева писма ставила ми је на располагање и његова супруга Клара, која је, на моју молбу, написала и опширне мемоаре на француском језику, у којима сам нашао драгоцене податке о његовом животу и раду.

Када сам већ био прикупио главни део грађе за цео Скерлићев живот и рад, изненада је умро професор Павле Поповић, 1939. године. Његова смрт ме није омела у раду, јер сам за све време грађу скупљао и тезу почео да обликујем самостално, без икакве његове помоћи. Међутим, она ме је ослободила кочнице, која ме је ометала да заокружим тезу и раније је завршим, у тим тешким временима. Како су се политичке прилике у свету погоршале, било је све очигледније да

ратни вихор неће мимоићи ни нашу земљу, па су почеле припреме за њену одбрану, а ја сам као резервни интендантски потпоручник био више месеци мобилисан ради активирања једне противоклопне артиљеријске јединице. Због тога сам одлучио да тезу поднесем ради одбране скраћену (колико сам успео да је довршим), не тражећи ради тога ничији савет, под називом: *Младост Јована Скерлића*. Филозофски факултет је то усвојио на предлог професора А.Белића, који је као председни комисије, са професорима Драгољубом Павловићем и Павлом Стевановићем као члановима, обавио мој докторски испит, одобревши 1940.године и штампање тезе, па сам исте године промовисан за доктора филозофских наука. За све то време био сам у официрској униформи, коју, по ондашњем закону, активирани резервни официри нису смели скидати.

Други светски рат је прекинуо Ваше стручно усавршавање. Да ли нам можете евоцирати нека сећања на те дане и живот тих тешких ратних година, и како сте их Ви лично доживели?

Уочи самог рата, фебруара 1941. године, венчао сам се са четири године млађом колегиницом Оливером Јурковић, која је, као и ја, дипломирала на историји југословенске књижевности код професора Павла Поповића. Гимназију је похађала у разним местима у којима јој је отац радио као шеф железничке станице, а матурирала је у Другој женској гимназији 1933. у Београду, када је њен отац постао инспектор Министарства саобраћаја и сазидао кућу у Железничкој колонији Кошутњак у Београду. Ту смо се први пут упознали, пошто сам ја тада посећивао течу Дидића, који је такође постао службеник Министарства саобраћаја и сазидао кућу близу куће њего оца. Међутим, она је мене свакако пре запазила на Филозофском факултету, као добитника високих светосавских награда. Како је Оливера студијекњижевности започела 1934, када сам их ја завршавао, налазили смо заједнички језик И радо се састајали и посећивали поједине приредбе и њене познанице (Љубицу Јанковић, њену гимназијску наставницу, која је са сестром Даницом проучавала српске народне игре, па их је и Оливера сама почела проучавати), као и друге њене познанице, тако да сун ас сви који су нас познавали сматрали као нераздвојан пар, па чак и Павле Поповић, који је Оливеру сматрао својом најбољом студенткињом. Тако ми је, након њеног дипломског испита (којем она није желела да ја присуствујем), одушевљено рекао: - Требало је да чујете како су то били сјајни одговори!

Више откривања осећања, па чак и сентименталних исповести било је једино у нашој међусобној преписци, за време мог боравка на постдипломским студи-

---

јама у Паризу (1936/37), и њеном боравку у Прагу (1937/38). Међутим, за све време нашег дружења, ми смо били једно пред ругим као две иконе, које су се међусобно са љубављу гледале, али се нису додиривале. А било је нешто што нас је неодољиво привлачило, што се испољавало при дужем растанку или при дочеку и повратку с пута. Једном је довела у Сремску Каменицу, где сам се налазио у логору са својом артиљеријском јединицом, своје одељење ученица гимназије, само да би се састала са мном. Наше венчање које је убрзало приближавање рата није никога изненадило. Из Топчидерске цркве, где је оно обављено, изишли смо кроз шпалир њених ученица Друге женске и мојих ученика Осме мушке гимназије. Ишли смо у животу и науци упоредо, али различитим путевима. Јас ам наставио књижевно-историјска истраживања, а она се определила за проучавање народних игара, због њих дипломирала и етнологију, а 1966. докторирала са тезом *Коло у Јужних Словена*. Међутим, наше венчање судбински је утицало на мој даљи житни пут. Уочи почетка код Бачке Тополе (и тамо ми је стигло унапређење у чин интендантског поручника). Кад је рат почео, упућени смо на положај код Бање Ковиљаче, где је моја јединица, наоружана противоклопним Шкодиним топовима са коњском вучом, лако подлегла немачким тенковима. У Сарајеву сам се јавио начелнику штаба дивизије да ме упути у неку нову јединицу, на шта ми је он рекао: - Сви ћемо у заробљеништво, и упутио ме у касарну X пука. Тамо сам, у пространом, мени добро познатом дворишту некадање Школе за резервне интендантске официре, видео гомилу наслаганог оружја, која је стално расла. Неки високи немачки официр, коме је као преводацац помагао један наш, саопштио је да је југословенска војска у Србији и Босни капитулирала и да се њена капитулација очекује и у Црној Гори. У официрској униформи и са револвером за појасом, неометано сам прошао поред страже на капији касарне и по хладној, кишовитој ноћи, упутио се преко Требевића и Зеленгоре ка Црној Гори. Како није нигде било наших непокорених јединица, заменио сам своју униформу за цивилно одело једног избеглог бечког Јеврејина и

сишао у Фочу, закрчену немачким борбеним возилима.

Једног активног официра из моје разбијене јединице позвао сам да са мном умакне из привременог заробљеничког логора докле се још могло, али он је више волео да буде упућен у немачко заробљеништво него да се даље безуспешно бори. Да сам остао у логору, ја бих, као и други одатле, био пребачен у заробљенички логор у Оснабрику у Немачкој, где бих чамио и гладовао, а ипак изложен погибији, јер је тај логор претрпео бомбардовање савезничких авиона. Међутим, тек сам се био оженио Оливером и нисам желео да одем у заробљеништво, мада ме је и на слободи очекивала неизвесна судбина. А овога пута судбина ми је била наклоњена. Док сам пролазио поред једне железничке композиције, зачуо сам са отвореног прозора вагона своје име. Био је то мој теча Дидић, кога су са колегама из Министарства саобраћаја, враћали у Београд. Увукли су ме кроз прозор у вагон, а воз је ускоро кренуо и устрадак стигао у Београд.

У Београду смо Оливера и ја наставили свој професорски позив, она у Другој женској, а ја у Седмој мушкој гимназији, онако као и пре рата. Када је изашла наредба да се они који су учествовали у рату пријаве немачким властима како би добили исправе заробљеника на одсуству, под претњом, да ће, ако се не пријаве, бити упућени у заробљеничке логоре у Немачкој, колебао сам се како да поступим, али сам се, на Оливерино наваљивање, пријавио, па сам добио легитимацију, која ми је обезбеђивала слободно кретање, а био сам остављен на миру, јер сам савесно васпитавао своје ђаке у националном духу, што се по програму тражило. Нисам се мешао у политику, искрено убеђен да није време ни за какве левичарске, ни десничарске подухвате, који су народу доносили само нове, погубне жртве. Како сам 4. марта 1943. године добио кћерку Јелену, главна ми је брига била да породици обезбедим исхрану, у чему нам је помагала и моја мајка Смиљка, која се старала о имању у Доњем Љубешу.

После ослобођења Београда, октобра 1944. године, када је у град умарширала организована Југословенска армија И када је млади

краљ Петар позвао преко радија из Лондона Србе да ступају у њене редове и помогну коначно ослобађење земље, сматрао сам да је и мени дошао жељени час да се укључим у ту борбу. Пријавио сам се Команди града Београда и оберучке примљен, а са чином итендантског поручника постављен за итенданта Команде, са задатком да Београд снабдем непходно потребним огревом за зиму. Добио сам широка овлашћења и тај задатак сам успешно извршио, па су ускоро у Београд почели да стижу шлепови натоварени храстовим трупицама из сремских шума низводно од Шапца. За то време, особито првих месеци после ослобођења, борило се у позадини за учвршћивање комунистичке власти и поретка, на најгрубљи, најкрвавији начин, нарочито у београду. Била је то својеврсна, масовна чистка, или сеча кнезова. Требало је ликвидирати све они који сун ешто значили у предратној Југославији, и по кратком поступку, без ислеђивања и пресуде, стрељати све оне који су представљали културну, управну, војну и економску елиту предратне Србије, а нису били за комунистички поредак, да би се тако лакше управљало индоктринираном, дисциплинованом масом. Томе удару били смо изложени и ја, моја ужа и шира породица. Као убеђени југословенски родољуб и већ реномирани научник, који није био против комуниста, али ни уз њих, (по правилу ко није с нама тај је против нас), као и мој таст, резервни мајор, који је у насељу железничких виших службеника Кошутњака подигао једну од најлепших кућа, а све његове колеге, махом Солунски борац и виши резервни официри, проглашени су за државне непријатеље и стрељани без пресуде - међу њима и мој теча, Владислав Дидић, који је са радошћу очекивао партизане, и то само зато да би им се куће могле конфисковати, а њихове породице избачене су на улицу. Једнога хладног зимског јутра банула је у нашу кућу група наоружаних млађих људи у изношеним војничким униформама, која је дошла по мене и мог таста, али су се забезекнули када су се нашли пред поручником Југословенске народне армије, па су отишли необављена посла и више се нису појавили. (Тако сам ја и даље остао официр Југословенске народне армије још две године, а моја породица, уместо

да буде избачена на улицу из конфисковане куће, уживала је углед и повластице у снабдевању храном тих оскудних година).

Када је Шеста личка дивизија Никола Тесла, којој је припадала Команда Београда кренула на Сремски фронт, прекомандован сам за шефа штампе и ратног дописника њене новоформиране IV (бивше XXII) Космајске бригаде, а кад је она расформирана, постављен сам на исту дужност у II пролетерској бригади Шесте дивизије. После пробоја Сремског фронта одређен сам за руководиоца наставе Омладинског батаљона I, а затим IV армије, и организовао њихово основно и гимназијско школовање у договору са просветним одељењем Министарства просвете Србије. Када сам тешко оболео од запажења плућне марамице, од последица назеба у ледом окованим спачванским шумама, затражио сам да будем демобилисан. Безуспешно су ме наговарали да и даље останем у војној служби, где би ми се омогућило лечење и даље напредовање у војсци, али ја сам се захелео да будем слободан, како бих наставио свој успешно започети књижевно-научни рад.

Иако сам из војске понео одличне карактеристике, није ми било омогућено да добијем посао који би одговарао мојим квалификацијама. Како сам још од гимназијских дана знао стенографију, а приликом постдипломских студија у Паризу добио и диплому професора стенографског система Дишлуаје, који сам прилагодио нашем језику, пријавио сам се Народној скупштини Југославије и одмах постављен за дебатног стенографа и уредника Стенографских бележака Већа народа Народне скупштине Југославија. Био је то динамичан и занимљив посао, на извору најважнијих политичких збивања у то бурно време. Поред добре плате и хонорара за стенографисање важних суђења, имао сам могућност да са породицом (Оливером, ћерком Јеленом и малим сином Душаном) летујем у најлуксузнијим хотелима на Јадрану и широм ондашње Југославије. Што је најважније, остајало ми је доста слободног времена за рад на својој струци. Издавачка предузећа *Рад* и *Просвета*, успоставила су са мном тесну сарадњу. Како сам знао руски и пажљиво пратио тадању руску

књижевност, слали су ми на редиговање преводе дела савремених руских писаца, а Рад ми је објавио и превод с руског, романа Фјодора Глаткова *Заклетва*. Пошто ме је удовица Јована Скерлића, Клара, овластила да приредим издавање његових дела, припремио сам за штампу Скерлићева Целокупна дела, што ми није било тешко, пошто сам, у току рада на докторској тези, прикупио сва његова дела, до најситнијих бележака које је штампао у часописима и дневним листовима, од којих су многи изгорели приликом немачког бомбардовања Београда, када је спаљена Народна библиотека. Наставио сам и писање студије Живот и дело Јована Скерлића, на основу богате грађе, која ми је остала неискоришћена после штампања докторске тезе Младост Јована Скерлића. Поред тога, отпочео сам да пишем и студију о српском реализму, надајући се да ће ми она помоћи да се запослим на Филозофском факултету Београдског универзитета. Није ми много сметало што нисам био члан Комунистичке партије, јер су предлози да будем примљен у њу и даље одбијали, али сам комунистичку литературу савладао на различитим курсевима, колико ми је било потребно, па сам са сигурношћу настављао свој научни рад, не подлежући једностраном утицају комунистичке идеологије.

После рата постали сте научни сарадник Института за проучавање књижевности САНУ. У Вашем мемоарском тексту, објављеном у књизи На изворима народне песме (2005), подробно сте приказали околности, због којих Вам је онемогућено да постанете предавач историје књижевности на Универзитету. Интересује ме, како сте се у Академији наука дефинитивно определили за проучавање народне књижевности?

Када сам 1947. године завршио обимну књижевно-историјску студију *Српски реализам* (1947), на расписани конкурс Министарства просвете за уџбеник VII разреда гимназије, рукопис сам предао две године млађем колеги Војиславу Ђурићу, руководиоцу Просветног савета и помоћнику министра просвете, под шифром *Литист*, са именом у затвореној коверти, верујући у морал који је владао и у предратним временима да се подразумева и под комунистичком влашћу. Примајући два примерка рукописа, Ђурић ми је само рекао: - То ће им добро послужити. Ускоро сам сазнао коме ће и како послужити. Он је једну копију рукописа предао Велибору Глигорићу, откривши му моје име као писца, а Глигорић који је тада био хонорарни професор реализма на Филолошком факултету (о којем, судећи по његовом уводном предавању, није знао готово ништа) присвојио је тај рукопис, док ми је оригинал, пошто је заведен, враћен без икакве ојене. Из моје књиге *Младост Јована Скерлића*, коју сам му поклонио чим је 1940. изашла из штампе, знао је да сам поуздан научник и да се на мене може безрезервно ослонити. У то време оштрог супротстављања Информбироу, добро му је дошао мој рад о српском реализму, писан стручно и објективно, без тада уобичајених цитата из Маркса, Лењина и Стаљина, па је почео да га чита пред студентима, замуцкујући на појединим местима, како су ми касније

причали његови студенти.

Присуствујући његовом предавању о Војиславу Илићу на Коларчевом универзитету, запањено сам се када сам чуо дословно читаве пасусе оног што сам ја написао. Сутрадан сам покушао да се са њим састанем, али он се ни тада, нити икада касније није усудио да ме погледа у очи, али је, уз помоћ свога саучесника Ђурића предузимао све што је могао, а могао је много захваљујући својим политичким везама, да ме физички и духовно одстрани, држећи се опробане девизе да је од последица крађе најпоузданије заштита, ако се покрадени убије, тј. не постоји. Најпре је пресекао све моје везе са издавачким предузећима, допринео да се овлашћења која ми је дала удовица Јована Скерлића пренесу на издавачко предузеће Просвета, а да се приређивање Скерлићевих целокупних дела повери Мидхату Бегићу.

У јеку хајке против информбироваца, када је било врло лако послати своје противнике ни криве ни дужне на злогласни Голи оток, поверио ми је један уредник Рада, да је у колективу тог предузећа, с којим сам тесно сарађивао, пратећи са симпатијама дела руских писаца Фјодора Глаткова, Маријете Шагињан и других, говорио о мени као о присталици Информбироа. Тада ми је једна чланица скупштинске организације Партије поверила да је одлучено да будем примљен у Партију. Међутим, ускоро после тога, на предлог Александра Белића, председника Српске академије наука, постављен сам за сарадника новооснованог *Института за проучавање књижевности*, не сачекавши да будем примљен у Партију, и да са осталим њеним члановима скупштинске ћелије, будем упућен на Голи оток.

Институт за проучавање књижевности Српске академије наука имао је ранг универзитетске установе, а његови сарадници универзитетских наставника, па унеколико и виши, јер му је био задатак да припреми за научни рад даровите студенте и да додељује докторска звања. Био сам на послу који је потпуно одговарао мојој спреми и у мене су у Академији с правом полагане велике наде. Управник Института, академик Петар Колендић, поверио ми је три дипломирана академијина питомца за асистенте: Голуба Добрашиновића, Драгољуба Новакова и Илију Николића,

---

који су припремали докторске тезе, да руководим њиховим научним изграђивањем. Уз њихову помоћ, као и помоћ колегинице Радмиле Њенин, почео сам успешно да организујем Југословенски књижевни архив, по угледу на Чешки литерарни архив у Прагу. Наручене су нарочите фасцикле за податке о животу и делима појединих писаца и ормани за њихова објављена дела, као и за рукописе необјављених дела, са њиховом преписком и грађом у вези са њиховим животом и књижевним радом. У пространој дворани Института одржавани су редовни научни састанци познатих стручњака, а њихова научна саопштења су објављена у два опсежна зборника (1951. и 1952. године). Имао сам могућност за путовања ради научног истраживања. Академија ми је омогућила боравак у Загребу, где сам у Музеју Срба преписао писма Симе Матавуља брату Ђури у Шибенику, где сам се упознао са још живим члановима његове породице и нашао и друга писма. Тако сам спремио за трећу књигу Зборника института за проучавање књижевности студију о Матавуљевој преписци са члановима породице. Приликом боравка у Загребу, ради проучавања Симе Матавуља, састао сам се са професором Загребачког свеучилишта Антуном Барџем и сазнао да ме је пред њим хвалио професор Павле Поповић. Када је чуо од мене да сам сарадник Института за проучавање књижевности, рекао је да је то погодније од звања наставника Универзитета, јер се не морају држати часови, па се може више посветити научном раду. То су знали и Велибор Глигорић са својим помагачем у присвајању, односно крађи мога рукописа о српским реалистима, па су се морали забринути да толико не ојача мој научни ауторитет да будем у ситуацији да их откријем и јавно прозовем. Зато им је одговарало укидање Института за проучавање књижевности, чему су можда и сами допринели, када је Институт, у пуном развојном замаху и припреми за штампу и треће књиге свога зборника (за 1953. годину) изненада укинут, а ја остао без радног места, када је требало да напустим и Академију. (Како је Институт био укинут овај зборник се није појавио, па сам студију о Сими

Матавуљу проширио и објавио као посебну књигу у издању Војвођанског архива у Новом Саду, заслугом Николе Милутиновића). После укидања Института за књижевност (1954) његови службеници су се снашли како је ко могао. Секретар Божидар Ковачевић је себи обезбедио место научног сарадника, а затим и управника Академијиног Архива, Голуб Добрашиновић је постао кустос Вуковог и Доситејевог музеја, Драгољуб Новаков је отишао у библиотеку Матице српске, а Илија Николић постао редактор Војног гласника. Радмилу Ненин запослио је управник Института као асистента при Катедри за предмет народна књижевност на Филолошком факултету.

-Вас нису хтели, рекао ми је са жаљењем. Нисам му рекао због чега, као што никоме другоме нисам открио зашто за мене није било места, не само на овом, већ и на другим универзитетима у земљи, јер је у комисијама за пријем свуда био Глигорић, као осведочени стручњак за реализам помоћу мога рукописа. За мене није било места ни у другим установама, тако да сам морао и даље да останем у Академији, примајући плату и радећи у соби Одељења литературе и језика, коју ми је уступио Колендић. Међутим, био ми је неугодан такав положај, па сам се јавио за посао Војноисторијском институту, где ми је обећано звање научног сарадника, које сам имао у Академији. Но, није ми било суђено да напустим научни рад у Академији, и да утонем у монотону и безлично редиговање за штампу ратних хроника, јер је на предлог председника САНУ, Александра Белића, основан Одбор за издавање корпуса народних песама, за чијег сам сарадника постављен заједно са Војиславом М. Јовановићем (Марамбо), који је за свога асистента дозволио и Илију Николића.

тако сам се, стицајем прилика, почео у Академији бавити народном књижевношћу, не занемарујући ни друге области из историје српске књижевности.

Глигорићу и Војиславу Ђурићу је опет био проблем како да ме удаље из Академије. То им је олакшано тиме што је Белић, мој стални покровитељ, умро 26.2.1960., док је Глигорић 1955. године изабран за дописног, а 1958. за редовног члана САНУ, да би 1960. године постао и генерални секретар

Академије Тада је, изгледа, наговорио Војислава Јовановића Марамбоа, председника Одбора за издавање корпуса народних песама, да ме удаљи из солужбе као нестручног за проучавање народних песама, а за ту услугу му је могао обећати избор за професора на Филолошком факултету, и стављање на репертоар Југословенског драмског позоришта његове драме Наши синови, што је и учинио. Међутим, мој положај у Академији и углед међу њеним члановима био је тако чврст, да из ње нико без злоупотребе свога положаја више није могао некога могао одстранити. Глигорић је као генерални секретар успео дап ошаље комисију ад испита мој случај, у којој су били дописни чланови Михаило Стевановић и Ђорђе Сп. Радојичић да ојене мој рад, али они су могли једино да констатују да су оптужбе о мојој нестручности нетачне. Одбор за издавање корпуса народних песама је после тога појачан новим угледним члановима, од којих је Милош Ђурић, (који је 1955. године постао дописни, а 1961. редовни члан Академије), постављен за његовог председника на место Јовановића, који је поднео оставку на ту дужност, док сам ја преузео дужност секретара Одбора. Бавећи се у Одбору за издавање корпуса народних песама, проучавањем рукописне заоставштине Вука Караџића и објављених и необјављених српских народних песама у њој, као и Вукова живота и рада, нисам могао заобићи ни Матицу српску и њене односе с њим. Пало ми је у очи нетачно схватање да су они били непомирљиви противници, у погледу реформе језика. Слободан од тих предрасуда, ја сам на основу богате изворне грађе написао обимну студију Вук Караџић и Матица српска (1965), што је био само почетак мојих радова из народне књижевности и плодне сарадње са Матицом српском у Новом Саду. Када је увидео да се више не могу одстранити из Академије, нити лишити дужности која ми је у њој као научном саветнику поверена, Глигорић је, да би онемогућио откриће крађе мог рукописа о српским реалистима, уз помоћ учесника у томе, Војислава Ђурића (који је 1961. године изабран за дописног члана академије и постао секретар Одељења литературе и језика) покушао

да онемогући сваки мој утицај рада у њој. Одбор за издавање корпуса народних песама преименован је у Одбор за народне умотворине и одузет му је задатак прикупљања и издавања народних песама, који му је био наменио Белић, а према аманету Стојана Новаковића, давне 1887.године. Када сам Одељењу поднео пројекат за издавање петотомног зборника необјављених песама из Вукове заоставштине, оно га је одобрило као свој предлог и одредило тобожњу Редакцију за издавање Вукове заоставштине, која се никада није састављала, тако да сам цео пројекат извео сам, једини уз помоћ Академије, коју сам обезбеђивао уз званичне захтеве председника Одбора Милоша Ћурића.

У тој жалосној причи о научном осујећивању у нашој средини, и поред сваковрсних ометања Вашег рада у Академији, Ваша библиографија радова је импресивна, а њену круну представља Ваше приређивање Српских народних песама из Вукове заоставштине у пет томова у издању САНУ (1973-1974), незаобилазан допринос српској науци, готово обавезујући за звање академика (које ипак нисте добили). Истовремено, ово издање је незаобилазан извор за све потоње истраживаче народне књижевности, које је у јавности прошло готово незапажено (не знам да ли сте носилац и једне награде барем са Вуковим именом). Ви сте у својим споменутих мемоарима и о томе детаљно писали, а сада, шта бисте имали томе да додате? Каква је то наша култура, и како се одужује својим прегаоцима?

Српска академија наука као установа није ометала мој рад, већ ми је омогућила да напредујем до звања њеног научног саветника, једнако звању редовног професора универзитета, да пишем и објављујем научна дела која су ме сврстала у ред признатих научника у земљи и иностранству. Она ми је обезбеђивала материјална средства и одсуство ради истраживања у земљи и иностранству и одређивала ме за научну размену на захтев страних академија, најзад обезбеђивала ми динарска и девизна средства ради учешћа на многим важним конгресима у земљи и иностранству, на којима сам достојно представљао нашу науку и саму Академију, свуда уважаван као њен представник. Тај рад ми је ометао једино Глигорић, који је мој рукопис о српском реализму на недозвољен начин присвојио, што му је помогло да, као тобожњи стручњак за реализам, постане редован професор Универзитета, редован члан и председник Академије, па је настојао, да би ме онемогућио да то јавно откријем, не само мој рад у Академији, него и

опстанак у њој, у чему му је верно помагао Војислав Ђурић, коме је он омогућио да постане такође редован професор Универзитета, као и члан Академије, и секретар Одељења литературе и језика. Није ми Академија ускратила да постанем њен члан, него су они злоупотребивши положаје које им је Академија поверила, то спречили.

Тако су ме три угледна академика - Петар Колендић, Милан Будимир и Милош Ђурић, који су ценили мој научни рад у Академији и изван ње, предложили за њеног дописног члана, још пре него што је био објављен петотомни зборник српских народних песама из Вукове заоставштине, што би свакако прихватили и остали чланови Одељења, који су са симпатијама пратили мој рад. У образложењу су навели да сам највише научне пажње посветио изучавању рада Вука Караџића, Лазе Костића, Симе Матавуља и Јована Скерлића, да сам (до тада) објавио преко 170 радова, три књиге студија, као и 60 радова из области народног стваралаштва. Међутим, знајући да ће предлог бити усвојен, Глигорић је 26.октобра 1967, на VII скупу Одељења језика и књижевности, злоупотребивши свој положај председника Академије, спречио да се то усвоји, изјавивши да има и других кандидата, а у записник седнице је унето да су предлагачи Будимир и Милош Ђурић замолили председника Академије (и то без сагласности Колендића) да се предлог задржи. Знајући да је та лаж сувише провидна да би се у њу могло поверовати, смишљена је нова - да је Милош Ђурић повукао свој потпис са предлога, што је честитог Ђурића смртно погодило, па је то писмом потпредседнику Академије, Милану Бартошу одлучно демантовао, да би 5.децембра 1967.године напрасно преминуо.

После више од седам година преданог проучавања и индивидуалног истраживања објављених Вукових српских народних песама и сравњивања са необјављеним песама у његовим рукописним заоставштинама у Архиву САНУ у Београду и у Рукописном одељењу Библиотеке Салтиков-Шчедрин у Лењинграду, поднео сам Академији ради објављивања, рукопис петотомног зборника Српске народне пјесме из необјављених рукописа Вука

С.Караџића, са обимном уводном студијом Рукописи народних песама Вукове збирке и њихово издавање. Она је, на основу реферата Војислава Ђурића и Младена Лесковића, на скупу Одељења језика и књижевности 8.јуна 1971. године примљена за штампу. То је Глигорићу и Ђурићу задавало велику бригу, јер се могло поставити оправдано питање зашто је предлог за избор за дописног члана писца тако монументалног подухвата задржан, да би се пронашао и на наредном скупу предложио други кандидат који то заслужује, а такав се кандидат није могао пронаћи ни за три следећа састанка (7.марта 1968, 28.маја 1970 и 27.априла 1972.године). Пошто је Глигорић, вероватно због злоупотребе положаја приликом спречавања мога избора, изгубио место председника Академије и дистанцирао се од Академије, Ђурић се заштитио од тако неугодног питања, такође злоупотребом свог службеног положаја уредника овог зборника, обезвређујући моје индивидуално ауторство тиме што је фалсификовао насловну страну свих пет књига, додајући као приређивача и коаутора Владана Њедића, иначе драгог човека, који је учествовао једино у коректури при штампању књига, што је видно не само из мог обимног предговора, него и из поремећеног редоследа текста зборника.

Били сте гостујући професор на неколико престижних универзитета у свету. На позив Алберта Лорда, гостовали сте на Харварду, затим на Флориди, Берклију, Индијани и Колумбија универзитету. Такође сте се бавили рецепцијом српске народне поезије у свету (енглеско-српске везе). Да ли нам можете издвојити нека сећања на те сусрете, као и рећи нам нешто више о Вашем полиглотизму, што је све ређа појава у савременој науци?

Ради научних истраживања, и учествовања на конгресима у име САНУ путовао сам у Чехословачку (1931, 1968, 1970 и 1974), Француску (1936, 1965), Грчку (1954, 1962, 1970), Аустрију (1957, 1961, 1974), Бугарску (1963, 1966), СССР (1964, 1972, 1973), Енглеску (1965, 1971), Пољску (1973), Румунију (1974), Швајцарску (1975) и САД (1976), где сам на Колумбија универзитету у Њујорку држао низ предавања о *Српској народној поезији* (прештаманом у књизи *На изворима народне песме*).

На више универзитета у Европи и у Сједињеним Америчким државама, гостовао сам по позиву, захваљујући познанству са колегама стручњацима за научне области којима сам се и ја бавио, да бих допринео познавању тих области и код њихових студената и колега. Универзитет у Кембриџу (Енглеска), позвао ме је, на предлог др Едварда гоја, да предајем студентима нашег језика и књижевности (током његовог коришћења једногодишњег одсуства), школске 1970/1971. године, и да обавим њихове дипломске испите. Тада сам становао у Корпус Кристи колеџу и тек тада сам се упознао са универзитетским животом Кембриџа, пошто ми је то раније Други светски рат онемогућио (да користим двогодишњу стипендију која ми је била додељена за научно усавршавање у Кембриџу). На гостовању на Универзитету у Минстеру, у Западној Немачкој, на позив професора Ернеста

Дикемана, 1965.године, изненадио ме је начин на који студенти поздрављају професоре - лупањем рукама о клупе.

Гостовање на универзитетима у Сједињеним Америчким државама омогућила ми је Фулбрајтова стипендија за 1976.годину, захваљујући познанству са колегама из струке који су пратили и ценили мој рад, слушајући ме на разним међународним научним конгресима, који су желели да предајем на њиховим катедрима. Ђурић, који је стално страховао да се са таквом међународном афирмацијом не откријем Глигорића и његову интелектуалну крађу, настојао је да спречи да ту стипендију добијем, а када сам ја, и поред тога што су моја документа тајанствено нестала из канцеларије представништва Фулбрајтове фондације, ипак стипендију добио, настајао је да ми онемогући њено коришћење, јер је, као генерални секретар Академије наредио да ми се за време коришћења стипендије укине плата. Због тога сам пре времена затражио пензију, коју су ми омогућиле године у којима сам се бавио књижевним радом пре запослења и двоструко увећане године које сам провео у рату.

За време гостовања у Америци, одржао сам више предавања на универзитетима у Флориди, на Берклију, Индијани, Харварду и Колумбији, уз присуство великог броја студената и наставника. На свечаним пријемима који су ми свуда приређивани, са мноштвом одабраних званица, указивана је пажњане само мени лично и српској Академији чији сам био научни саветник, него и нашој земљи. Познати научник Алберт Лорд, писац чувене књиге *Певач прича* (са Милман Перијем), замолио ме да на свечаном пријему у његовој кући, којем су, поред студената и наставника са Харварда присуствовали и стручњаци из других места, говорим о зборнику *Српских народних пјесама из необјављених рукописа Вука Стеф. Караџића*, уверен да сам га сам приредио за штампу, са ласкавим похвалама о његовој вредности и значају. Ту прилику је искористио да изрази захвалност председнику српске Академије, Александру Белићу за помоћ коју му је указивао за време проучавања српских народних песама и за одобрење да за потребе Харвард универзитета пресними фолклорну збирку. На то сам приме-

---

тио да је Белић волео књижевност, а особито народну поезију и да је много допринео богаћењу те збирке. Напоменуо сам да ће о томе бити више речи у мојој студији Александар Белић и књижевност, коју Академија објављује у Споменици поводом стогодишњице његовог рођења.

Међутим, кад сам се вратио у Београд, видео сам да је моја студија о Белићу изостављена из Споменице, иако је на њеном рукопису био већ извршен прорачун за исплату хонорара. Тиме је Ђурић, у жељи да мени као пензионеру пресече сваку везу са Академијом, учинио већу неправду Белићу него мени, јер је пропуштена прилика да се прикаже најлепша страна Белићеве личности, а начињена је и штета самој Академији (јер се из Споменице не види колико је Академија, захваљујући Белићу, учинила за нашу књижевност и књижевнике, а особито за народну књижевност). У узалудном труду да отклони могућност да, са све већим угледом, откријем Глигорићеве и његове злоупотребе не само на штету Академије већ и наше науке уопште, Ђурић ми је као пензионеру, онемогућио да даље радим на више започетих научних пројеката које ми је Академија поверила, иако су међу њеним сарадницима били пензионери, чак и из других установа.

Шта бисте, из данашње перспективе, могли још да издвојите као изузетно драга или важна дела која сте написали, или, шта још сматрате важним Вашим личним приносом српској науци о књижевности?

Има више таквих мојих дела, и међу објављеним и међу необјављеним, али ћу овде навести само једно, које је у вези са оним о чему је овде било говора. То је моја студија *Непозната драма Лазе Костића* (Београд, 1977). Онда, када је Ђурић веровао да ме је заувек одстранио из Академије и ослободио се опасности да ћу бити у могућности да откријем Глигорићеве и његове злоупотребе, дошла је, као гром из ведре неба, у Одељење језика и књижевности моја студија са сензационалним открићем открићем - непознатом комедијом Лазе Костића под насловом *Окупација*, написана на немачком језику. Радећи августа 1968. године у Литерарном архиву Музеја чешке књижевности у Прагу, захваљујући научној размени Српске и Словачке академије наука, наишао сам на рукопис: *Oscuration, Lustpiel in vier, von Lako Kola Kola*, писан немачком готицом, у заоставштини истакнутог чешког публицисте и политичара Јана Скрејшовског. Како сам знао да се Костић у листу *Застава* испод својих дописа потписивао псеудонимом *Лакo Кола* и да је био у пријатељским односима са Скрејшовским, у чијим политичким листовима *Епоха* и *Парламентер* на немачком језику сарађивао, није ми било тешко да утврдим да је то дело Лазе Костића, али о томе тада нисам имао времена да пишем, пошто сам припремаза штампу капитални петотомни зборник *Преписка Чеха и Словака са Југословенима*.

Знајући да ми тај зборник Академија, под утицајем Глигорића и Ђурића, неће објавити, понудио сам га Матици српској, али су ми, под њиховим утицајем и њена врата била затворена. Како сам се, и поред свих

настојања да ме од Академије одвоје, осећао њеним делом, ја сам пронађени Костићев рукопис обрадио у студији под насловом *Непозната драма Лазе Костића*, и предао је Одељењу језика и књижевности. Тај мој проналазак је изазвао велико изненађење код многих, а нарочито код академика Младена Лесковца, који је сматран за једног од најбољих познавалаца живота и рада Лазе Костића. Међутим, то није обрадовало Глигорића и Ђурића, којима је мој нови научни успех задао бригу да не откријем њихове злоупотребе, па се, под њиховим утицајем, посумњало да је тако нешто могуће. Лесковац, коме су моји докази били убедљиви, предложио је да ми Академија обезбеди девизе за десетодневни боравак у Прагу и Бечу, да бих испитао околности у којима је Лаза Костић комедију написао.

За десет дана истраживања, априла 1974. године, постигао сам далеко више него што сам очекивао. На основу архивских докумената, преписке и других извора, успео сам да још чвршће утврдим не само да је Костић одиста писац ове комедије и да ју је написао у Бечу, него и околности у којима је тада живео у бечкој средини и њихов утицај на садржину комедије, а прикупио сам и велики број снимака који то потврђују. Пошто је тада био генерални секретар Академије, В.Ђурић је положај секретара Одељења језика и књижевности препустио Мирославу Пантићу. Како је знао да ће Ђурић, који је још увек имао велики утицај у Одељењу, омести објављивање моје студије, Лесковац је постао њен рецензент са германистом Милошем Ђорђевићем, професором Универзитета, као и њен уредник, уместо Пантића, коме је то припадало по положају у Одељењу. На основу њихових реферата, студија *Непозната драма Лазе Костића* примљена је за штампу на VIII скупу Одељења 14.10.1975.године, онда када ме је Ђурић принудио да одем у превремену пензију, са намером да ме по повратку из Америке одстрани из академије као обичног пензионера. Уверен да нисам дорастао транскрибовању и превођењу на српски Костићевог готичког рукописа, успео је да се као рецензент именију и други познати германиста Бранимир Живојиновић, па је одобрење за штампање мога рукописа изгубило важност (јер је Ђорђевић, увређен због неповерења од

стране Академије, повукао свој реферат). Уверавао сам га да је Живојиновић одређен само као лектор, али он то није веровао и вратио је свој реферат тек онда када је, вероватно од Лесковца, сазнао за покушаје да се штампање моје студије онемогући. Но веровао је у исправност свога и мога рада, и било му је стало до тога да учествује у објављивању овог важног дела. Живојиновић је савесно прегледао целу студију и учинио само неколико безначајних сугестија, које се нису морале усвојити, али ја сам му за њих ипак захвалио, иако у књизи није назначен ни као рецензент, ни као лектор.

Међутим, то није била последња препрека. Када је требало да отпочне штампање, дошло је наређење да се студија не може објавити, због тога што сам са Академијом закључио уговор да приредим за штампу критичко издање Костићевих дела. Тога уговора Ђурић се сетио иако ми је, као пензионеру, већ био ускратио рад на свим пројектима које ми је Академија била поверила. Морао сам да откажем тај уговор, при чему ми је помогао Лесковац, који га је са мном у име Академије и закључио. Пошто више ничим није могао спречити штампање моје студије, Ђурићу је остало једино да умањи значај њене појаве у науци. Зато ме је позвао у свој кабинет генералног секретара, заједно са себи подређеним секретаром Одељења језика и књижевности Пантићем, и наредио ми да уместо наслова *Непозната драма Лазе Костића*, како је студија одобрена за штампу, ставим - *Лаза Костић: Окупација*. Успротивио сам се томе, јер је у делу важнија студија од драме, која је само њен двоструко мањи прилог. Због тога убедљивог разлога, он је позеленео од једа, не успевши да спречи ову моју нову научну афирмацију у Академији, па је заповедничким гласом просиктао: - Не дам да ти будеш пре Лазе Костића! Могоао сам да позовем у помоћ уредника Лесковца, који сигурно не би допустио ову измену, али он се тако намучио да отклони препреке за њено штампање, да нисам хтео да га, као академика, увлачим и у отворени сукоб са генералним секретаром Академије, па сам прихватио ову наметнуту измену. Али, да бих своју студију извукао из запећка у који је злонамерно гурнута, додао сам гло-

---

мазан, али неопходно потребан под-
наслов: *Превео с немачког, за штампу
приредио и студију Непозната драма
Лазе Костића написао Живомир
Младеновић*. Штампарија Научно дело
ми је од сваке књиге у издању
Академије, доштампавала 100 примерака
о моме трошку. Требало је да доштампа
толико примерака и ове студије са прво-
битним насловом, али јој је то забрањено,
и са тим насловом ми је могла одштам-
пати само 20 примерака и то Осакаћених,
без научних прилога и илустрација, који
су њен неопходан саставни део.

Лесковац, тада председник Матице
српске, желео је да новопронађену
Костићеву драму што пре види на сцени
Новосадског народног позоришта, па ми је
послао службена кола да га посетим и о
томе потпишем уговор са управником
Српског народног позоришта у Новом
Саду, Милошем Хаџићем, да је стави на
репертоар пре но што буде објављена. Чим
сам се појавио на вратима његовог стана,
он је, пре него што смо се поздравили,
узвикнуо: - Па то је нешто невероватно!
Хаџић ме је врло љубазно дочекао, угов-
ор је закључен и исплаћен ми је
замашан хонорар за приказивање
Окупације Лазе Костића, али ми није
познато да је *Окупација* у овом
позоришту извођена ни пре ни после
штампања. (Међутим, она је с успехом
извођена на 2. програму Радио
Београда, 31.10.1978. у режији Наде
Бјелогрић, као и у позоришту младих
у Сарајеву). Када је *Матица српска*
одлучила да објави Сабрана дела Лазе
Костића, М.Лесковац, као уредник,
поверио ми је за штампу драме Лазе
Костића и оне су објављене у две
књиге: уз *Трагедије* (1989), посебну
књигу добиле су и *Комедије* (1989)
Лазе Костића, захваљујући
новопронађеној Костићевој комедији
Окупација, због које је, свакако, тек
започето издавање Сабраних дела Лазе
Костића награђено Вуковом наградом.

Да ли постоје још нека дела која сте написали а нисте их објавили, или сте имали теškoћа са њиховим објављивањем? Како је уопште текао ваш даљи научни пут и објављивање књига, с обзиром да сте у десетој деценији живота објавили неке од Ваших најважнијих књига из народне књижевности?

Нажалост, остала су ми необјављена или недовршена још нека важна дела, колико због ратних прилика деведесетих година 20. века, а још више зато што ми је и даље систематски ометано да неке довршим и објавим. Ту спада, најпре, обимна грађа о животу и раду Јована Скерлића, коју сам искористио само за докторску тезу (уз још неколико посебних студија), док је највећи део тог рада остао необјављен. Остао ми је затим необјављен *Дневник Кларе Скерлић*, писан на француском језику, који сам исто тако само делимично користио, а исто се десило са моја три светосавска темата, својевремено награђена највишом (Краљевом) наградом: *Борисав Станковић* (1931), *Лаза Костић* (1933) и *Родољубље у југословенској књижевности* (1934) које сада припремама за штампу. После избацивања мог огледа, *Александар Белић и књижевност* из већ сложене Споменице САНУ, посвећене стогодишњици Белићевог рођења (за време док сам са Фулбрајтовом стипендијом држао предавања на америчким универзитетима), наставио сам да радим на тој теми и сакупио грађу за обимну књигу, за коју је показало интересовање Одељење друштвених наука Академије, али је нисам спремио за штампу, јер сам био сигуран да ће и њено објављивање, под утицајем Глигорића и Ђурића, бити спречено да се објави. На основу огромне прикупљене грађе, спремио сам за штампу и већу студију *Лаза Костић и Србија*, али је и она чекала, али није дочекла ред за објављивање. Најзад, да споменем још само то, да ми је, поред других припреманих књига за штампу,

---

остала у рукопису и петотомна студија *Преписка Чеха и Словака са Југословенима*, где се налази велики број писама, која сам, уз помоћ Српске академије наука и Матице српске, а захваљујући предусретљивости Чешке и Словачке академије наука снимиио у Литерарном архиву Чешког музеја књижевности у Прагу, као и у разним словачким архивама, преписао их и по потреби превео и средио, али овај зборник нисам ни понудио Академији, у време када сам добро знао да га неће објавити, већ Матици српској, но тада сам и у њој наишао на закључана врата (истих оних који су ми их закључали и у Академији), па је и ово моје дело остало необјављено.

Наравно, био ми је остао необјављен и мој отуђени (украдени) рукопис *Српски реалисти*, узрок свих невоља које су ме задесиле. Глигорић и Ћурић успели су да ми онемогуће сарадњу са Академијом и свим средствима и омаловаже оно што сам за њу урадио, па да ми, и преко својих бивших студената, онемогуће објављивање књига и у издавачким предузећима (чак и у Матици српској). Они који су ме познавали и уважаваиал због онога што сам објавио, мислили су тада да сам се својевољно повукао из јавног живота. Тешко бих могао све ово да поднесем, да нисам отишао у Сутоморе, где сам, у његовом планинском залеђу купио плаћ, подигао и дограђивао кућицу и око ње оплемењивао тврдо, каменито тле, ископао бунар и гајио винову лозу и јужно воће, не откривајући никоме, па ни својој породици, због чега сам се (само)изоливао.

Међутим, ипак нисам клонуо духом. Радио сам оно што ми је било могуће, прегледао своје необјављене рукописе и припремао за штампу поједина довршена дела и збирке, нудио их преко поште или лично издавачким предузећима, али узалуд, јер ми је сваки рукопис враћан, под изговором да не одговара њиховом издавачком плану. Имао сам добре односе са уредницима Културне рубрике *Политике*, који су радо објављивали моје прилоге: књижевне осврте, па чак и полемичке чланке. Посебно присне односе имао са Међународним славистичким центром. Учествовао сам са својим рефератима у низу Међународних научних састанака слависта у Вукове дане, који

су одржавани у Београду и Новом Саду. У Сутомору сам, на позив Младена Лесковића, приредио за штампу и споменуте две књиге драма Лазе Костића за његова Сабрана дела.

Када сам у реферату *Аутобиографско у делима Сима Матавуља* 12. септембра 1987. године на научном састанку слависта у Вукове дане само споменуо да Глигорић није допустио својим студентима да присуствују циклусу мојих предавања *Проблеми развојног пута српског реализма*, од 3. фебруара до 23. априла 1967. године, чланови редакционог одбора зборника Међународног славистичког центра за ту годину, такође Глигорићеви ћаци, који су ме иначе ценили, затражили су од мене да то пре штампања изоставим, а секретар Међународног славистичког центра Драгутин Миленковић, мој иначе одличан пријатељ, рекао ми је: -То што имаш са Глигорићем предмет је за жуту штампу. Нисам хтео да изоставим то место, па сам повукао рукопис, и објавио га у *Летопису Матице српске*, без тог места. Јер сам знао да су и тамо Глигорићеви ћаци, којима нисам желео да се замерам.

Најзад, два млада човека, која су ценили мој рад, Драган Лакићевић, као уредник издавачког предузећа Рад, и Љубинко Раденковић, као рецензент, успели су да у издању Рада и Вуковог сабора, објаве моју књигу *Трагања за Вуком* (1987). Књига је дочекана са одушевљеним похвалама од стране стручне критике и шире јавности. У Културно-просветној заједници Србије приређена јој је свечана промоција, на којој су ми за њу одали признање најистакнутији познаваоци живота и рада Вука Караџића.

Ускоро затим отшкринута су ми врата и Српске књижевне задруге. Драган Лакићевић, који је постао њен уредник, са професором Душаном Иванићем као рецензентом, успели су да уврсте у њен издавачки план моју књигу *Живот и дело Јована Скерлића*. Увелико се приступило припремању рукописа за штампу, а када сам очекивао почетак штампања, уредник Лакићевић ми је вратио рукопис са жаљењем, због тобожњих финансијских тешкоћа. Знао сам да је то празан изговор и форма, јер је штампање онемогућио Војислав Ђурић, чији је син

био на челу СКЗ. Пошто више нисам имао коме да овај рукопис нудим ради издавања, одлучио сам да га објавим сам. Беобанка ми је ослободила потребну суму замрзнутих девиза (1998) па сам књигу објавио о свом трошку. И овом делу је приређена веома свечана промоција у Културно-просветној заједници Србије, са говорима најугледнијих стручњака и похвалним приказима у штампи.

Захваљујући љубазном и способном уреднику Јовану Павићу, Завод за уџбенике и наставна средства уврстио је у свој издавачки план и рукопис моје књиге огледа и студија из народне књижевности под насловом *На изворима народне песме*, са две стручне рецензије. О томе је свакако био обавештен и главни уредник Петар Пијановић, јер су извршене све припреме за штампу, прорачунат број штампаних табака за исплату хонорара, а како је то било уочи Сајма књига, објављено је у каталогу да је књига у припреми за штампање. Павић ми је рекао да је рукопис дат на ојену и рецензенту Завода, др Нади Милошевић-Ђорђевић. Она га је прегледала савесно и начинила само неколико ситних напомена. Ја сам поступио према њима и однео рукопис Пијановићу са рецензијом, али, он ми га је вратио и не погледавши рецензију, рекавши да се неће штампати. Нисам питао због чега, него само рукопис однео поново у Рад, пошто ми је Љиљана Симић, уредница, раније обећала да ће књигу уврстити такође у библиотеку Вуков сабор. Међутим, и ту су ми била већ затворена врата. Она је рукопис дала на ојену Ненаду Љубинковићу. Он је истакао пуно похвала моме научном раду, али са замеркама (не знајући да сам први открио у Вуковој рукописној заоставштини аутора зборника народних песама, Годора Икова, пре Војислава М. Јовановића Марамбоа; такође ми је замерио да сам изоставио у приређивању петотомних зборника Вукове из заоставштине име Владана Неђића, као коаутора, не знајући да сам тај посао обавио потпуно сам, а да ми је Неђић само помогао у коректури, што је био злонамеран потез В. Ђурића, да би се умањио мој рад и научни допринос). Љиљана Симић ми је рукопис вратила са напоменом да је сувише обиман за пред-

---

виђено издање

Пошто сам и ја увидео да је рукопис за издања у библиотеци Вуков сабор преобиман, договорио сам се са тадашњим уредником Рада, Новицом Тадићем, да из њега издвојим само један део, под насловом *Необјављене песме Вука Караџића*. Тадић се сложио са тим, а тако и директор Рада, Симон Симоновић. Ненад Љубинковић је написао одушевљену рецензију о књизи као значајном доприносу и српској књижевној историографији и српској култури. Очекивала се још рецензија Наде Милошевић-Ђорђевић, па да почне штампање. Међутим, уредник Тадић, погружно ми је саопштио (јер му се мој рукопис много допадао), да је, без његова знања, одлучено да се уместо моје, штампа књига Наде Милошевић-Ђорђевић. Знао сам да је тако поступљено опет под утицајем В. Ђурића, па сам, не спомињући његово име, узео свој рукопис, решен такође да га више никоме не нудим, него да га сам објавим. Тада сам у Вуковој задужбини срео свога доброг пријатеља и колегу, др Душана Иванића, који ми је препоручио Чигоја штампу, па ми је она 2004. године коначно објавила књигу. У години када сам објавио књигу *Необјављене песме Вука Караџића* (2004), још милије ми је било када ме је академик Мирослав Пантић, предложио за Вукову награду 2004.године. Нисам је добио, јер је исувише много бивших студената Велибора Глигорића и Војислава Ђурића заузимало положаје у жиријима и управним одборима, и одлучило другачије. Тако ми је онемогућено да добијем и Вукову награду (што сте ме питали), за којом ја не жалим, као ни за чланством у Академији, али ће неумитни суд историје осудити све оне што докопавши се неморалним средствима одговорних дужности које су им поверене, нису их савесно вршили.

Иако превише доцкан и у тешким приликама које су дочекали Србија и српски народ, када је мало коме било до читања и када се већи део књижевног и научног рада почео сажимати у интернетске изводе, отпочео сам, када сам добио могућност за то, да објављујем бар најважније своје рукописе, које ми је раније било онемогућено да штампам, у нади да ће их можда будући

истраживачи непристрасно ојенити и њима се користити. Тако сам 2005.године, такође у издању Чигоја штампе, са којом имам одличну сарадњу, објавио избор својих радова из народне књижевности, (објављиваних углавном у Зборнику Матије српске за књижевност и језик), Вама добро познату, а захваљујући Вама и другима, књигу *На изворима народне песме*.

Иако сам већ био зашао у своју 94-ту годину живота, нисам више био вољан да се лично старам о дистрибуцији своје нове књиге, већ сам оставио по један пакет Међународном славистичком центру, да их достави библиотекама Универзитета, Архиву Српске академије наука, а захваљујући предусретљивости Миодрага Матицког, председнику Управног одбора Вукове задужбине и три пакета Задужбини, с молбом да се уруче онима који су за књигу заинтересовани. Када је узео у руке моју нову књигу, Матицки је био толико одушевљен, да је, поред искрених похвала, изјавио да ће настојати да јој се приреди достојна промоција. Пошто је из напомена у њој сазнао како ми је онемогућен избор за дописног члана Академије, обећање није одржао, нити сам га ја на то подсећао. Нисам очекивао никакав повољан одзив на њу, сем огорчених напада оних о којима сам писао у својој студији о раду при корпусу за издавање народних умотворина помало и мемоарског карактера (Српска академија наука и уметности и народне песме), држећи се познатог класичног начела: *Платон ми је пријатељ, али истина још већа*. Међутим, десило се оно што нисам ни у сну очекивао: да мени дотад непозната колегиница, Славица Гароња-Радованац у *Задужбини* (бр.74, март 2006, стр.9)^{***}, која ми је својевремено одбила да штампа одговор на један увредљиви приказ мога полемичког огледа *Зборник народних песама Годора Икова*), објави готово преко целе своје простране стран-ице студиозну, дубоко стручну и похвалну ојену ове књиге и мога проучавања Вукова живота и рада, као и проблема српске народне поезије којима сам се бавио, повративши ми не само самопозудање, већ потврдивши и ауторство петотомног зборника из заоставштине Вука Караџића, које ми је систематски и злонамерно било омаловажавано додавањем коауторства човека ни кривога ни дужнога, који ми је једино помогао у коректури (Владана Недића).

Како размишљате о свему данас, када је толико тога иза Вас и када су давно престале и нестале околности као и људи које су вас својевремено толико научно осујећивали. Током припреме за посету Вама, једно од првих припремљених питања било је - када ћете објавити Ваше интегрално издање Српских реалиста, а оно се управо појавило из штампе, што је свакако најзначајнији доживљај историјске правде и личне сатисфакције, али и већ сада значајан прилог српској култури са које је, чини се, скинута још једна мрена у новијој историји српске књижевности.

И, у праву сте, после тога, остало је само то - да тај рукопис објавим, што сам (уз рецензију др Душана Иванића) и учинио 2007. године У првом делу књиге *Српски реалисти* (Чигоја Штампа, Београд, 2007), од страна 13-276, налази се оригиналан рукопис, који сам средином јуна 1947. године, на расписани конкурс Министарства просвете, предао у два примерка, под шифром *Литист*, са насловом: *Историја српске књижевности за VII разред гимназије (српски реализам)*. Остало сам већ испричао - рукопис је примио Војислав Ђурић и доставио Велибору Глигорићу који је рукопис присвојио. Били су то законски морални прекршаји, у ствари интелектуална крађа. Глигорић је већ био познат у јавности, партијски утицајан, ја нисам био члан Комунистичке партије, и да не бих био ликвидиран, или послан на Голи оток, морао сам да прогутам ту неправду. Када сам се на раду у Академији толико истакао да сам предложен за њеног дописног члана, они су, зузевши одговорне положаје у њој, и то спречили. Тада ми је Ђурић, као секретар Одељења језика и књижевности, иако то од њега нисам тражио, признао: - Не могу ништа да учиним за тебе за Глигорићева живота. Међутим, и он је наставио да омета мој рад и сарадњу са Академијом и после Глигорићеве смрти, попут онемогућавања сарадње са издавачким кућама, као и

спречавања да објавим Српске реалисте, у чијем присвајању је имао удела, који се сада први пут налазе са именом правог аутора, пред читаоцима. Поред многих других честитки и знакова подршке, добио сам 14.августа 2007.године из Новог Сада следећу поруку: *-Необична судбина Вашег рукописа, коначно, окончана је. Лепо. Са захвалношћу, Мирајана Ђ. Стефановић.*

Овај рукопис, као документ, објављујем без битних измена, онакав какав је био поднет Министарству просвете 1947 (без Радоја Домановића), кога нисам био стигао да редигујем до конкурсом одређеног рока. Рукопис показује како сам схватао српски реализам у својој 37.години, када сам се спремао да га предајем на универзитету, ако ми то буде омогућено. Међутим, иако га је присвојио и предавао други, а мени је онемогућено да свој рукопис објавим, овај рукопис је ипак утицао на проучавање српског реализма у време када је систематски потискивано и гушено све оно што је било израз српског националног духа. Показало се да је ова књига, иако писана пре 60 година, још увек актуелна и тражена, и да може добро да послужи и новим генерацијама наших студената, као и предавачима српског реализма у вишим и средњим школама.

Други део књиге (од стр.279-510), под насловом: *Проблеми развоја релизма од Игњатовића до Домановића*, садржи дванаест предавања са семинара *Проблеми развојног пута српског реализма од Јакова Игњатовића до Радоја Домановића*, која сам одржао на Коларчевом универзитету од 3.фебруара до 23.априла 1967.године, којима студенти нису могли да присуствују, јер им је то било забрањено од стране Глигорића, а како ни једно издавачко предузеће није пристало да их објави и ова се предавања сада први пут појављују пред читаоцима, заједно са Радојем Домановићем, кога нема у присвојеним *Српским реалистима* Велибора Глигорића (1952). Овде је приказано како су српски реалисти израстали из својих претходника. Верујем да ће у овим предавањима, иако су писана пре четрдесет година, наћи понешто ново и они стручњаци, који су се све до данас неометано бавили проучавањем српског реализма. У трећем делу књиге (стр.511-621), налази се извештај број чланака и огледа о српским реалистима, које сам објавио у разним дневним листовима, часописима и научним зборницима од

1936. до 2003. године, како би, сви на једном месту, били приступачнији читаоцима.

Када данас, у својој 98-ој години, размишљам о свему што ми се дешавало у животу, намећу ми се два питања, прво: да ли је за највеће, убиствене невоље које су ми причињаване било и моје кривице, и друго: да ли сам, са своје стране, учинио све што је требало да их избегнем или бар умањим?

Не сећам се да сам икада некоме завидео или га мрзео и желео да ми нанесем зло, чак ни својим заклетим непријатељима. То не значи да ми нису други завидели и мрзели ме. Имали су на чему да ми завиде Глигорић и Ђурић, после трипут освојене највише (Краљеве) светосавске награде, као и због положеног докторског испита о Јовану Скерлићу. Још више су имали разлога да се сматрају угроженим због моје студије о српском реализму. По свим правилима, име писца рукописа поднетог на конкурс, није се смело откривати оценоваоцима пре доношења оценовања. Међутим, као представник највише просветне власти у земљи, иако је био свестан да тиме чини прекршај, који забрањују закон и морал, Ђурић је моје име као писца открио Глигорићу, очекујући за то противуслугу. Глигорић, хонорарни професор реализма на Филолошком факултету, овај рукопис је присвојио и према њему почео да предаје српски реализам. Обојица су били свесни да су начинили интелектуалну крађу и мада им ја то никада нисам рекао, они су ме утолико више омрзли, да су предузимали све што су могли, наравно потајно, да ме униште, како би се безбедно могли користити стеченим позицијама. Неуспео покушај да будем отпремљен на Голи оток, укидање Института за књижевност САНУ, како бих остао без посла у њој, уз истовремено онемогућавање да се изван Академије запослим према својој спреми, неуспели покушаји да ми се откаже рад у Одбору за издавање корпуса народних песама, онемогућавање избора за дописног члана Академије, умањивање моје заслуге у приређивању петотомног зборника Вукове заоставштине, додавањем као другог приређивача и Владана Ђедића, принудно превремено пензионисање и ускраћивање сарадње са Академијом након пензионисања, сметње у објављивању моје студије *Непозната драма Лазе Костића* (па је, када се у томе није успело, измењен њен првобитни наслов) су само најкрупнија

осујећивања моје научне каријере
Очигледно, моја једина, али врло велика
кривица била је што сам веровао у
поштење истакнутих чланова
Комунистичке партије, која је проповедала
правду и поштење, а чији су представници,
под њеном заштитом, били спремни на
највеће злоупотребе и интелектуалне
пљачке.

Нисам учинио ништа од онога што
је требало учинити, да би се избегле или
бар умањиле те невоље, јер сам поступао
онако како ми је тада једино било могуће.
Знао сам да су они очекивали да их јавно
нападне, а верујем да су онда били спре-
ми да ме читавим низом лажи и клевета не
само ућуткају него и заувек униште. Да
мене они јавно нападне нису се усуђивали,
најпре због научног ауторитета који сам
стекао још пре рата, али и као демобил-
исани поручник ЈНА и службеник
Народне скупштине, а касније сарадник
САНУ и све истакнутији научни радник,
јер су се бојали да у одбрани не будем
приморан да откријем сву позадину
њиховог неморалног чина, па су тим више
настојали на подмукао начин да ме униште.
На њихову жалост, уз стално неспокојство
и зебњу да тајна о њиховом интелектуалној
крађи и злоупотребама не продре у
јавност, они у томе нису успели, бар не у
потпуности, јер ја сам, ометен у једној
врсти истраживања, са исто таквим успе-
хом отпочињао друго. Тако сам се,
онемогућен да наставим рад на Скерлићу
и српском реализму, определио за
проучавање народне књижевности, живота
и рада Вука Караџића и проблема српске
народне поезије. За народну књижевност,
коју сам заволео још у детињству, не бих
никад имао толико времена, а проучавајући
са успехом живот и рад, као и
заоставштину Вука Караџића, Вук ми је
постао најдрагоценији учитељ и узор у
животу и раду. Од њега сам научио када се
истина која угрожава живот може открити,
а када је ваља прећутати. Њега су, као и
мене, разне околности и савременици омет-
али у остварењу идеала које је себи
поставио као животни циљ. Уместо да га
сломе, препреке су га челичиле и умногоме
допринеле да постане оно што је био --
Вук Караџић, наша најзначајнија национал-
на институција саздана у једном човеку.

Своју тајну и разлоге због којих су
Глигорић и Ђурић онемогућавали и
обезвређивали мој рад нисам хтео ником
да откријем, ни најинтимнијим пријатељима
и заштитницима, па чак ни својој оданој

супрузи Оливери, све до њеног самртног часа, 12.јула 1988.године, тако да је склопила очи, уверена да сам задовољан научним угледом који сам, као научни саветник Академије стекао у земљи и иностранству, као што је била задовољна и она, која је постала научни сарадник Етнографског института Академије (који је и објавио њену студију *Коло у Јужних Словена*, 1973). Нисам то открио ни академику Милошу Ђурићу, који ме је, са Петром Колендићем и Миланом Будимиром, предложио за дописног члана Академије, јер би он, поштен и храбар (сазнавши за праве узроке фалсификовња записника и подметнуту лаж да је он повукао свој потпис са моје кандидатуре) вероватно одмах обелоданио злоупотребе Глигорића и Ђурића и био увучен и сам у отворен сукоб са њима, што би га још више озлоједило и отерало у превремену смрт, што се нажалост ускоро и догодило, а свакако би шкодило и угледу Академије. Ипак, предлогом тројице угледних академика, који су посведочили да сам достојан да будем њен члан, ја сам наставио свој рад, чувајући и даље ову велику тајну, стичући под окриљем Академије све већи углед у земљи и иностранству.

Нисам имао разлога да завидим Глигорићу и Ђурићу на оствареној каријери, захваљујући нечасним средствима. Пре су они имали разлога да завиде мени, што сам и поред свих невоља које су ми причињавали и умањивали значај мога рада, ипак објављивао дела и стекао уважавања у земљи и иностранству. Нисам их мрзео, јер сам знао да су у том ометању чинили све што су могли, као васпитаници комунистичког гесла да - циљ оправдава сва средства. Био сам неугодан сведок њихове пљачке и злоупотребе, иако спреман да признам њихове заслуге за васпитавање универзитетске омладине, којој су штедро додељивали положаје на универзитетима и у издавачким установама, иако су и њих мобилисали против мене, јер су многи из њених редова јенили мој научни рад и радо слушали моја предавања на научним скуповима. Још више су ме ценили они којима сам, изазван, навестио разлоге због који су били мобилисани против мене. Тако, када сам у свеобухватној и студиозној Историји српске књижевности Јована Деретића, у коју му је било забрањено да спомене моје име, видео напомену да:... *Глигорићеве послератне научно-критичке студије...као да не*

потичу од истог човека.. (Београд, 1983, стр.537), напоменуо сам Деретићу ко је тај други човек. То га је јако изненадило, и тек тада је схватио зашто му је било забрањено да ме уврсти у ову своју књигу, па ми је, до краја живота који му је преостајао, био привржен и одобравао моје ојене у дискусијама поводом појединих реферата на научним скуповима.

Како, као ни Војислав М.Јовановић-Марамбо, нисам веровао да истина продире лако и да је требе оставити да сама нађе свој пут, све више ме је прогонила мисао да сам обавезан да ту истину, због будућих историчара српске књижевности и културе помогнем да се нађе пут и открије ова тајна, не због невоља које су напошене мени лично, које сам био спреман да их предам заборау, него због штете која је са њима нанета Српској академији наука и уметности и српској књижевној науци, као и култури уопште, што непристрасна историја никоме неће опростити.

Намеравао сам да тајну која ме је мучила саопштим у својим мемоарима за Рукописно одељење Матице српске, које сам отпочео да пишем на молбу Матичиног секретара Душана Попова, али, опседнут другим пословима, нисам их наставио. Међутим, због своје дуговековости, за коју сам вероватно имао највише да захвалим својој незлобивости и широкогрудости, дочекао сам непристрасно представљање нових покољења која су ми вратили оно што ми је било интелектуално опљачкано и у раду и доприносу омаловажено, и то још за мога живота, као и живота Војислава Ђурића, главног кривца невоља које су ми причињаване.

Приликом прославе 175. годишњице Матице српске 16. фебруара 2001 године, између 50 чланова Матице српске, њених сарадника и угледних личности, учињена је и мени част, као најстаријем њеном члану, да у њеном свечаном салону дочекам и поздравим Његову светлост патријарха српског господина Павла и председника Савезне републике Југославије, др Војислава Коштуницу. Тада ми је пришао секретар Матице српске др Драган Станић (Иван Негришорац), поздравио се са мном и похвално евоцирао моју рану, младићку сарадњу са Матицом. Станић је био главни секретар Матице (изабрана на њеној 123. скупштини, 2. октобра ратне 1999), али је још од 1985. године пратио књижевни и научни рад свих њених чланова, па му је

морала пасти у очи несразмера између мог рада, посебно у сарадњи са Матицом српском и одсуство почасних звања и награда, које за тај рад нисам добијао. Зато ми је, када је као уредник и секретар покренуо анкету Сећање на будућност Матице српске, предложио да за њен 37. број напишем текст о људима и догађајима везаним за Матичину историју, у нади да ће на овај начин бити прикупљена сведочанства корисна за будуће проучавање Матице српске (са основним питањем: Које догађаје, чији сте сведок били сматрате особито важним? Са којим људима сте највише сарађивали? шта посебно привлачи Вашу пажњу у оквиру Матичине делатности? Којим облицима рада Матица треба да посвети посебну пажњу?).

Томе позиву се нисам одазвао, јер ми је било немогуће да пишем о сарадњи са Матицом, а да не споменем сметње које су ми у раду причињавали Глигорић и Ђурић, а тајну због чега су то чинили нисам хтео никоме да поверим да не бих шкодио угледу Академије, у којој сам провео највећи део свога радног века и објавио дела уважавана у земљи и иностранству, мада су они настојали да их омаловаже. На његово упорно наваљивање да му та сећања пошаљем, рекао сам му да ћу њих моћи да саопштим једино у својим мемоарима, ако стигнем да их напишем. Онда их почните одмах овим сећањима!, навалио је он још упорније. Поступио сам по његовој жељи. - Уместо неколико страница, колико је било потребно да се одговори на постављена питања, послао сам му 27. маја 2003. године мемоарски текст за пуних 15 страна Рада Матице. Био сам уверен да се нико не би усудио да то објави, а особито секретар Матице српске у њеном званичном органу. Зато сам му поручио да из одломка ових мемоара узме оно што може објавити и да ми сложени текст пошаље ради провере и отклањања могућих грешака. Прошло је готово годину дана како од њега нисам добио никакву вест о овом рукопису. Био сам сигуран да се није могао користити њиме и да из њега неће ништа објавити. Међутим, када сам га о томе телефоном упитао, одговорио је: -Штампаће се. Верујем да стојите иза тога што сте написали. Нисам веровао да ће и он, у име Матице српске, храбро стати иза тога, али то се догодило: објавио је цео мој текст.

Нисам желео да се ова тајна открије,

али када је то Станић на свој ризик учинио, нисам имао куд, и био сам спреман да се суочим са неугодним последицама тога његовог смелог поступка. У својој 94-тој години, нисам могао тиме ништа ни да изгубим ни да добијем, али сам се осетио као поново рођен, ослобођен тешке тајне, која је као рак рана дуго година нагризала моју душу и срце, па сам убудуће могао отворено о томе и да пишем, упркос напада које сам очекивао да ће се на мене обрушити, а у нади да ће будући истраживачи о томе дати непристрасну ојену. Међутим, после овог сензационалног обелодањивања злоупотреба двојице професора универзитета и академика, нико, ама баш нико није јавно реаговао, нити устао у њихову одбрану. Академик Мирослав Пантић, дугогодишњи секретар Одељења језика и књижевности, који је био немоћни сведок свега онога чим се настојало да ми се онемогући опстанака у Академији, рекао ми је једино да је Владан Њедић знао да ми је као приређивач петотомног зборника Вукових необјављених песама из заоставштине дописан, иако није учествовао у приређивању, како би се умањила моја заслуга као јединог приређивача, али то ме није изненадило, нити Њедићу због тога шта замерам, јер ми је био одан пријатељ и вредно се прихватио да са мном сравни прекуцане песме са оригиналима, не очекујући да ће због тога бити приказан као приређивач зборника, а када је В. Ђурић, као званични уредник то учинио, није одбио, јер му је то неочекивано ауторство вероватно ласкало, а могао се понудити да ће му оно помоћи да буде изабран за дописног члана Академије, што му, како се говорило, није било могуће због танког броја објављених радова. Ја сам му тај избор од срца желео, али он је умро, не сачекавши ту почаст.

Било ми је посебно драго што сам из разговора са Пантићем видео да нико од чланова Академије (разуме се, осим академика Војислава Ђурића који је још увек био жив) није био увређен због открића недоличних поступака њихових колега и највиших часника Академије, утолико драже, што сам у њој уживао углед код већине њених чланова и службеника, у њој провео највећи број својих радних година и објавио дела која и њој могу да служе на част. Још милије ми је било када ме је академик Пантић, у сагласности са академиком Предрагом Палавестром, који је положај секретара Одељења језика и

књижевности заузео после њега,
предложио за Вукову награду за 2004.
Нисам је добио, јер је то спречио
Мирослав Ђерић

Наш народ има лепу изреку: отето,
проклето. Оно што су ми отели, отимаче
није усрећило. Оно им је помогло у кари-
јери: да постану редовни професори уни-
верзитета и академици, али их је нагонило
на сталну несигурност и нова безакоња
како би ме спречили да откријем њихова
непочинства, иако им од мене није претила
никаква опасност. Међутим, нису могли да
сакрију неправду коју су ми наносили, као
ни Академији, којој су онемогућили да
своје редове ојача достојним члановима
каквога је у мени видела. Казна је ускоро
стигла Глигорића тиме што му је у
Академији ускраћено поверење за поновни
председнички мандат, због чега се, разо-
рчаран, дистанцирао од ње, како је гово-
рио, а В.Ђурићу, који је после његове
смрти наставио његов курс, онемогућивши
ми сваку даљу сарадњу са њом, није у
Академији допуштено ни да заузме
председнички положај. Поред тога,
доживео је горку судбину да буду
откривено његово учешће у овој интелек-
туалној крађи, усмерено не само на моју
штету, него на још већу штету САНУ,
српској науци и култури, а да при томе
нико није устао у његову одбрану ни у
одбрану онога коме је, из личне користи
као учесник помогао, нико од његових
колега професора универзитета и академи-
ка, као ни од његових многобројних
ученика.

Породично окружење, претпостављам, било је оно неопходно надахнуће и снага да све пребродите и доживите тако дубоку старост. Да ли је и то био разлог Ваше изузетне виталности и дуговековости? Најзад, како изгледа данас радни дан једног човека и научника, који ускоро навршава сто година живота? Припремате ли нешто још, сем најновије књиге, и да ли сте остварили већину планова које сте замислили?

Потпуно сте у праву када претпостављате да породично окружење даје снагу и надахнуће за цео живот, као што на биљку утиче тле на којем је поникла, само што људско биће носи у себи не само особине родитеља него и прародитеља и читавог низа предака са очеве и материне стране. Нисам никад много полагао на расне теорије, али сада, на прагу своје стоте године, када сам из ратом опустошеног сеоског гнезда, од полуписменог оца, погинулог у рату, кога се једва сећам, када ме је, у војничкој униформи подигао као четворогодишњег малишана И пољубио на поласку на погибељни фронт, и неписмене мајке сељанке, узлетео до извесне запажене научне висине, жао ми је што нисам више трагао за својим тамним пореклом, док је то још било могуће у ратовима спаљеним црквеним књигама. Судаћи по надимку Качарџи, она вероватно воид порекло од некадашњих отреситих занатлија качара (пинтера). Те наслеђене особине показивао је и Љуба, брат мога деде Никодија, кога нисам запамтио. Деда Љуба је, иако неписмен, испољавао знатну вештину у обради дрвета (кашика, посуда, гусала), па чак и у подизању мањих зграда.

Са материне стране качарски (пинтерски) занат био је још очигледнији. Брат моје бабе по матери, благе и према мени нежне баба Јелене, пои мену Коста, био је по занимању качар, имао је лепу кућу и пространу радњу на улазу сокобањског пута у Алексинац. Код његовог сина Воје Николића,

---

снажног и корпулентног пинтера, мате-рина брата од ујака, и свога ујака, становао сам на почетку гимназијског школовања и са лакоћом савладао пинтерски занат. Мајстор Коста сестру Јелену није удао у неко родно моравско село, него за стаситог, црномањастог Марка, добростојећег сточара, који се скућио у селу Суботницу, на граници шумских падина Озрена, богатих травом за његова бројна стада, а камените њиве око села И поред реке Моравије интересовале су га само утолико да са њих убире плодове за исхрану стоке. Међутим, како се породица увећавала, родитељи су кћери раздавали у богата моравска села: најстарију Босиљку у Рутевац, Милку у Вукашиновац, Илинку у Моравски Вујмир, а најмлађу, моју мајку Смиљку, чак у Доњи Љубеш, на левој обали Јужне Мораве, за мога оца Светозара, кога је са млађим братом Милошем, када су остали сирочад, стриц Љуба као тунтор послао да случе друге, а приграбио њихово имање. Када је мој отац постао пунолетан и стигао за женидбу, стриц Љуба је морао да му врати имање, а он је, са братом Милошем почео да кући опустелу кућу и стара се о породичном имању, седам хектара плодне моравске земље, забраном у винограду И воћњаком на старом кућишту на брду изнад села. У такву кућу и на такво имање је дошла млада Смиљка и са мужем и девером почела да кући своју кућу обрађује своју земљу. Срећа се насмешила младом брачном пару, родио им се син, коме је кум, да би му наслутио дуг живот, дао име Живомир.

Само четири године касније, већ је почео Први светски рат. Настале су тешке године робовања бугарским окупаторима, који су отимали све што су могли, тако да смо, у недостатку млека, јели хлеб надробљен у води. Није ми било више од шест или седам година када сам одлазио чак у за мене предалеки Суботинац, који су Бугари сматрали својом територијом, коју су им обећали њихови савезници и снабдевали је чак и белим брашном (мутвељом), а сира и млека је било у изобиљу, тако да сам од тога изобиља могао дап онешто понесем и матери, која је то, откидајући од уста, чувала опет за мене. А са ослобођењем су за њу И мене настали црни дани, јер се отац и његов брат

нису вратили кући. Година дана протекла је у запевкама мајке над оделом мужа и девера, а уочи свакога празника крај два споменика над празним гробовима. После годину дана, на младу удовицу и добро имање навалили су просиоци, али она је све одбијала, јер није хтела да своје јединцу доведе очуха. А ја сам, због окупацијске оскудије био болешљив и нежан, па је чинила све што је могла да ме ојача, водећи ме лекарима, где их је било, надрилекарима и врачарама. У исто време поносила се када су јој сви хвалили моју бистрину и даровитост, а младе тетке, девојке удавача радо су се забављале са мном, грлиле ме и љубиле као лутку. Мајка се радовала што јој расте домаћин, коме су као јединој мушкој глави у кући указиване све почести одраслог домаћина. Био јој је, већ мало поодрастао и ојачао, све неопходнија помоћ. Једва је чекала да одрастем за женидбу И већ ми је меркала девојку, коју би, за јединца, са добрим имањем, лако нашла.

Била је већ увелико почела јесен. Чувао сам овце које су лако налазиле храну по обраним прекоморавским њивама, забављао се са старим чобаном Влајком, родом негде из Румуније, слушајући његове бајке, које сам препричавао другим чобавним, а они ме радо слушали. Тада сам приметио да ми нема другова вршњака, јер су их родитељи, који су се вратили из рата, уписали у основну школу. А мене није имао ко да упише, нити ме је, престарела за упис, ко тражио да будем уписан. Када сам сазнао да су моји другови пошли у школу, почео сам, плачући, да молим мајку да и мене упише. Није могла да ми молбу не услиши, али стари, искусни учитељ Станко Станојевић је то одбио као немогуће, јер је настава већ увелико била одмакла. Пристао је тек онда када је сазнао да је моја тетка, очева сестра Зорка, коју је после смрти родитеља усвојио богати трговац Ђорђевић, била његов најбољи ђак. Није погрешно, јер сам му ја ускоро постао такође најбољи ђак.

Доњи Љубеш, богато село са новом лепом школом, удобним станом за више учитеља, окућницом засађеном воћем и поврћем, са чесмом крај школе, добијало је најбоље и најспремније учитеље. Када сам био у III разреду, дошао је у школу амбициозни и свес-

---

трано обдарени учитељ Петар Јовановић, са женом Загорком, која је, удавши се за њега, постала учитељица, иако је дипломирала германистику. Они су ме, као најбољег ђака посебно ценили, и када је Јовановић почео да спрема групу ђака, мојих рођака и вршњака да би заједно са III положили и IV разред, како би се, као ратом ометени могли уписати у гимназију, било им је жао да ја као њихов најбољи и свестрано обдарени ђак останем на селу, па су приволели моју мајку, која је одбродавала године и дане када ће ме моћи оженити и остварити своје наде да добије правог домаћина у кући и на имању, да допусти да и мене припреме за упис у гимназију. Она се одрекла блиске и сигурне среће, да би своме јединцу отворила пута за будућу неизвесну судбину. Тешило је и храбрило да издржи све терете и одрицања када сам ја, ускоро после уписа у Алексиначку гимназију и у њој постао најбољи ђак, тако да сам изабран да, усукненом сељачком оделу, присуствујем сечењу светосавског колача. Ето, због чега сам, кад сам добио могућност да сам објављујем књиге прву - *Живот и дело Јована Скерлића* (Рад, Београд, 1998) посветио својим родитељима: Оцу Светозару, који је 1914. године дао свој млади живот у одбрани отаџбине, и мајци Смиљки, која је, не преудавши се, жртвовала све што је могла и имала да би њен јединац остварио своје животне идеале .

Моја мајка Смиљка је такође остварила своје идеале и сан - дочекала је да јој син постане професор И да је позове да с њим живи у Београду. Становали смо у Симиној улици бр.10, где смо славили и своју славу, Светога Николу. Дочекала је и да се оженим четири године млађом колегиницом, Оливером. Други светски рат је у многоме пореметио наш живот, али нас није унесрећио као Први светски рат. Дочекала је и унучиће, Јелену и Душана, што ју је везивало за Београд, али срце ју је вукло ка имању у Доњем Љубешу, где сам јој подигао нову кућу, место старе, за коју се веровало да се у њој не могу одржати домаћини, зато што јој је у темељу камен са некадање цркве, а ископао сам јој и бунар близу куће, који је увек прижељкивала. У Београд је стално дошла тек када се

тешко разболела, и ту је умрла, и сахрањена на Топчидерском гробљу.

Моја женидба Оливером Јурковић, била је за обоје судбоносна. Познавали смо се и дружили више од четири године, излазили заједно. У друштву са мном она је посећивала своје познанице: Исидору Секулић, сестре Љубицу и Даницу Јанковић, са којима је била посебно блиска због свога интересовања за народне игре. Сви су нас сматрали нераздвојним, само што ми у међусобним разговорима нисмо никад говорили о могућности заснивања брачне заједнице. Више интимности било је једино у нашој међусобној преписци, док сам ја био на пост-дипломским студијама у Паризу, а она после тога у Прагу. Међутим, сви наши познаници, па и универзитетски професори, међу њима и Павле Поповић, сматрали су нас као нераздвојан пар. Као да смо то и ми подразумевали, само смо очекивали тренутак када ћемо донету ту животну одлуку. Донели смо је уочи самог рата, када сам ја неко време био ослобођен војне дужности. Наше венчање није никога изненадило. После краткога брачног путовања уселили смо се у угодан апартаман Ратничког дома и почели да тражимо погодан стан. Међутим, ја сам поново мобилисан, а она се вратила родитељима. Ускоро је почео и рат.

Да у Београду нисам оставио Оливеру, вероватно бих и ја остао у заробљеништву, из којег се можда не бих ни вратио у земљу, као мој колега Миодраг Стајић, или можда, не наставши више наше борбене јединице, покушао да на неки начин умакнем из окупиране земље. Вратио сам се у Београд, где су ми били Оливера и ћеркица Јелена. Нисмо више помишљали да тражимо нови стан. Заједнички смо подносили окупацијске невоље. Оливериним родитељима, који нису имали сина, био сам и зет и син, а они мени, особито после материне смрти, други родитељи. Њихова кућа била је и моја кућа, особито откако сам ја, после ступања у Југословенску армију, спасао кућу од конфискације. Зато нисам прихватио понуђени борачки стан у новоизграђеним вишеспратницама недалеко од наше куће и наставио да живим у новој породици, увећаној још једним чланом, мојим сином и њиховим унуком Душаном. Оливери и мени та заједничка породица је

много значила, јер је имао ко да нам чува децу и брине о њима док смо били на дужности или на путовању ради истраживања или учествовања на конгресима и научним скуповима у земљи и иностранству. Видећи нас увек заједно на тим конгресима, наш заједнички пријатељ Миодраг Лалевић нам је једном рекао: - Штета што немате деце! И пријатно се изненадио када је чуо да их имамо, само што су се о њима у нашем одсуству увек старали Оливерини родитељи. Оливера и ја смо имали подједнако успешну научну каријеру: ја у историји књижевности, пратећи понекад и народне игре, а она, са два факултета, као признати стручњак за народне игре, објављујући и радове који се тичу и осталих области етнографије, па и историје књижевности. Остали смо без ње 12.јула 1988.године. Нисам ништа тајио од ње, једино што никад ни њој нисам открио тајну због чега су В. Глигорић И В. Ђурић стално, мада безуспешно, настјали да затру сваки мој траг у српској књижевности, науци и култури, јер ми не би ни она могла ништа помоћи, а само бих је унесрећио тим сазнањем и умањио њено задовољство због угледа који је сматрала, да имам и уживам у Академији наука, како у земљи тако и у иностранству. Зато није знала ни зашто ме није било ни у б. свесци Енциклопедије Југославије (Загреб, 1965, стр.144, после Танасија Младеновића), тј.чланка о мени, који је написао и показао ми га ради провере и пре слања, професор Бранислав Миљковић. Није знала и зашто ни Јовану Деретићу није било дозвољено да ме спомене у *Историји српске књижевности* (Београд, 1983). До ње су стизале вести да је Глигорић на појединим конкурсима за универзитетске наставнике спречавао мој избор, али није знала, нити јој је ико (сем мене) могао рећи због чега. Њој лично, колико ми је познато, уз чланак Наде Милошевић-Ђорђевић, у Лексикону писаца Југославије Матице српске (св.IV, Н.Сад, 1997, стр.539), свакако због напомене: Удата за Живомира Младеновића, историчара књижевности) изостављена је фотографија, иако су објављиване фотографије много мање заслужних и млађих ауторки. Њеној успомени сам стога посветио књигу *На изворима народне песме* (2005) где

сам писао и о њеном раду: *Оливери Младеновић (рођ.Јурковић), оданом животном другу и сапутнику у књижевном и научном раду.*

Породично окружење, нарочито ако је у породици све у реду, што је био случај код мене, свакако је важно и за нормалан радни век, а нарочито кад дође старост. Сви смо, мање-више, на окупу у једној кући: ја са ћерком Јеленом, удовом машинског инжењера Њенада Раковића, која је дипломирала и магистрирала медицину и пензионисана као лекар примаријус, али је запослена више него када је била у служби, јер брине, наравно добровољно и бесплатно, о здрављу и болестима многих школских другарица из гимназијских дана и рођака, као о ћерки, мојој унуци Милици Раковић, која је докторирала економију у Кембриџу, запослила се и купила стан у Лондону, па се вратила у земљу, сувише заузета пословима инвестиционих фондова, какве је имала у Лондону. Купила је стан у центру Београда, а нама долази редовно када се у трпезарији, која је у нашем делу стана, окупа цела породица око мене као домаћина о Светом Николи и поводом других већих верских празника. На спрату су, у посебном домаћинству: син Душан, дипломирани економиста, снаха Наталија, дипломирани електроинжењер, срећним случајем ћерка моје драге колегинице са факултета Милесе. Обоје су одскора у пензији, а њихова ћерка Ана и син Владимир, обоје запослени. Сви чланови шесточлане породице су ми драги, као и ја њима, увек спремни да ми укажу сваку помоћ и услугу, која ми је потребна код куће и у граду, и зато сам им свима срдечно посветио књигу *Необјављене песме Вука Караџића* са следећим текстом: *Ћерки Јелени, сину Душану, снаји Наталији, као и унукама Милици и Ани, и унуку Владимиру.*

Мој радни дан, човека-научника, који, како рекосте, ускоро навршава сто година живота, условљен је и ограничен истим природним законима, као и живот осталих људи. Више се не може стићи куда се наумило нити урадити све што би се желело, него само оно што се може И колико се може. Више неодлазим у посете изван Београда ни на све изван куће. Њих су, колико је потребно, преузели чланови породице, али радо дочекујем госте и с њима остајем

колико је потребно у разговору. Спавам око седам часова и устајем када се пробудим. После лаке јутарње гимнастике, туширам се, прегледам *Политику* и доручкујем. Доручак и ручак, доноси ми ћерка Јелена на радни сто, а за вечеру, чашу киселог млека узимам сам. Једем умерено, јер ми много хране поремети сан. Од младости сам био трезвењак, па никада нисам пушио нити шио алкохолна пића, а сада, када је потребно, реда ради, само сркнем који гутљај. После доручка, седам за радни сто. По правилу, радим само једну ствар докле је не довршим, а када наиђе што хитно (као овај интервју), то обавим, па се опет враћам започетом, главном послу. После ручка одспавам око пола сата, па опет наставим рад, који обично прекидам око девет сати увече. После вечере, око десет сати, најдуже око 11, лежем и спавам до 6 или до 7 сати изјутра. Требало би да се више крећем, али за то имам све мање времена, сем што у башти око куће водим бригу о воћкама које сам засдио и које, као и ја, трају своје последње године. Личну хигијену обављам сам, без ичије помоћи. Спремао сам се да студирам медицину, па сам успут из ње усвојио колико ми је потребно да решавам своје мање здравствене проблеме, тако да ми је помоћ ћерке лекара, ретко потребна. Раније сам до оближњег Дома здравља Канарево брдо одлазио само годишње ради вакцине против грипа, а сада ми је купује и даје ћерка. До оближње приватне зубне ординације одвезе ме син колима. Купио сам слушни апарат, али се њиме не служим, јер, уз испирање ушију на сваких шест месеци, довољно чујем колико ми је потребно.

Од професора који су ми предавали на Филозофском факултету у Београду, за мене је највише учинио Александар Белић. Српски језик, који је он предавао, уписао сам као главни предмет својих студија и истакао се као његов даровитији ђак, у кога је много полагао, док ми је историја књижевности, коју ми је предавао Павле Поповић, била други главни предмет. Међутим, како сам у три маха добио највишу (Краљеву) светосавску награду, Поповић ме је приморао да за главни предмет узмем историју књижевности, а за докторску тезу дао ми Јована

Скерлића. Пошто је Поповић умро пре него што сам завршио тезу, а његова катедра остала без шефа, Белић је са два њена професора образовао комисију која је тезу одобрила и обавила мој докторски испит уочи самог почетка рата, тако да сам ја тада могао штампати и бити проглашен за доктора, што би ми било тешко могуће после 1944. године. Он ме је довео за сарадника Института за проучавање књижевности САНУ и штитио ме од оних који су настојали да ме уклоне из Академије, све до своје смрти 1960. године, иако га за то никада нисам молио, нити му открио због чега сам био прогањан. Зато сам своју последњу књигу *Српски реалисти*, посветио: *своме драгом професору Александру Белићу, који ме је спремао за лингвистику, али ми је и онда када сам се усмерио на историју књижевности, остао благодоник покровитељ и заштитник*.

Сада када у уском породичном кругу прослављам 97. рођендан, спремам за штампу књигу *Живот и књижевна дела Лазе Костића*, један од три темата награђених највишом светосавском наградом, давне 1933. године. Што нисам остварио већину планова које сам замислио, кривицу носе они који су на незаконит начин присвојили рукопис моје књиге *Српски реалисти* 1947. године, онда када сам био у пуној стваралачкој снази, па затим употребили сва могућа и тајна средства, која су им као истакнутим члановима Комунистичке партије била на располагању, да онемогуће мој даљи животно пут и научни рад како би се он вероватно природно развијао, штавише, да затру сваки мој траг у књижевности и науци, како би се могли безбедно користити туђим делом. Када су се, захваљујући овој интелектуалној крађи, домогли руководећих места у Српској академији наука и уметности, злоупотребивши функције које су им поверене, спречили су и мој избор за њеног члана, обезвредили мој капитални петотомни зборник Вукових необјављених народних песама, најзад, приморали ме, ускративши ми плату за време коришћења Фулбрајтове стипендије у Америци, да затражим превремену пензију, па то искористили да ми ускрате сваку даљу сарадњу са Академијом, тако да нисам имао где да објавим више значајних дела која сам више година за њу спремао.

Како сам већ рекао, да не бих окрњио углед Српске академије наука и уметности, која ме је прихватила и штитила у злокобно време када су се могле некажњено вршити свакакве злоупотребе, нисам ником поверио тајну злодела која су ми причињавана и био сам готово да прежалим рукопис *Српских реалиста*, друштвене и службене положаје и почести који су ми онемогућавани, па и ауторство петомног зборника народних песама Вука Караџића, као и комплетно онемогућену даљу сарадњу са академојом. Међутим, нисам могао, ни хтео да опростим у име академије, двојици њених чланова штету коју су својим злоупотребима нанели њој и српској култури и науци. Откриће тајне коју сам намеравао да оставим у својим мемоарима за будућа, непристрасна покољења научника, доживео сам и десило се већ за мога (дугог) живота. Део тих мемоара показао сам секретару Матије српске, Драгану Станићу, да бих га уверио да још нису за објављивање. Међутим, он је већ био представник тог будућег покољења, па је то смело објавио. После тога нисам има шта да тајим, па сам у књизи *На изворима народне песме* (Београд, 2005) подробно указао на све недаће којима сам био изложен после присвајања мога рукописа, омаловажавања мог рада у издању Академије, као и онемогућавање сарадње са њом. Онај који је злоупотребом службеног положаја омогућио отуђење мог рукописа *Српски реалисти* и уступио га утицајном комунисти, којем је опет, мој рукопис омогућио научни успон од редовног професора и академика, све до положаја председника Академије наука, такође је за ту услугу стигао до ранга редовног професора, академика, најзад и секретара Одељења језика и књижевности. Затим су ми заједнички, новим злоупотребима, спречили чланство у тој истој академији, и чак потпуно онемогућили сарадњу са њом, због чега су остала необјављена моја бројна капитална дела која сам спремао за САНУ. Ипак, један од њих дочекао је да све то буде обелодањено, а то није могао да порекне, нити је у одбрану њихових злоупотреба ико јавно устао. Такође, у млађе нараштаје убрајам и Вас, који сте ми у листу Вукове задужбине, потврдили потпуно ауторство и значај

капиталног петотомног зборника необ-
јављених песама из Вукове
заоставштине. Успео сам да објавим још
неке књиге, које ми је било раније
онемогућено да их штампам, међу
њима, коначно и давно отете *Српске
реалисте*, које због наведених сметњи
никада пре нисам могао да објавим. Но,
наравно, нисам могао да остварим све
планове којима сам мислио да обогатим
Српску академију наука и уметности, а
тима српску културу и науку у целини.

*Професоре Младеновићу, желим Вам у
лично име и у име тог новог научног
покољења, да и даље наставите свој
стваралачки рад са досадашњим
надахнућем, као и много срећних
часова у Вашем пријатном дому у
Рељковићевој 13. Част је било упознати
Вас и разговарати са Вама.*

у Београду, 17.6.2007.-21.октобар 2007.

БИБЛИОГРАФИЈА ПОСЕБНИХ
ИЗДАЊА Живомира Младеновића
(1910 -)

Младост Јована Скерлића, (1940, награда Српске академије наука)
Из Матавуљеве породичне преписке (1955)
Вук Караџић и Матица српска (1963)
Рукописи народних песама Вукове збирке и њихово издавање (1973)
Непозната драма Лазе Костића - Окупација (1977)
Трагање за Вуком (1987)
Живот и дело Јована Скерлића (1998)
Необјављене песме Вука Караџића (2004)
На изворима народне песме (2005)
Српски реалисти (2007)

Приредио
СРПСКЕ НАРОДНЕ ПЈЕСМЕ из необјављених рукописа Вука Стеф.Караџића I -IV (1973-1974)
Лаза Костић, Трагедије (1989)
Лаза Костић, Комедије (1989)

Преводи
Фјодор Глатков, Заклетва, с руског (1949)
Лаза Костић, комедија Окупација, с немачког (1977)

ЕДИЦИЈА
**ГРАЂА ЗА ПРЕВРЕДНОВАЊЕ
СВЕДОЧАНСТВА, ОПОМЕНА**

Тајна професора Младеновића

Живомир Младеновић
Следбеник Вукове борбе
и принципа

Едиција

ГРАЂА ЗА ПРЕВРЕДНОВАЊЕ
Сведочанства, Опомена

Разговор водила
Славица Гароња-Радованац

